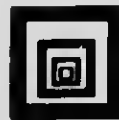

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1995

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

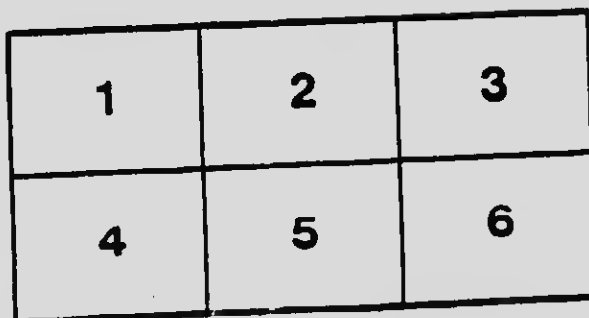
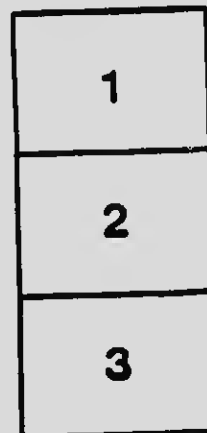
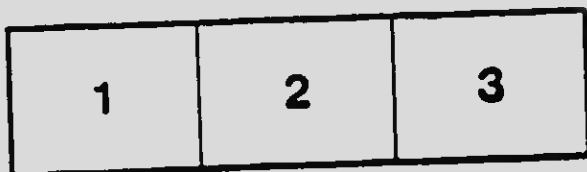
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol $\rightarrow$ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

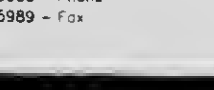
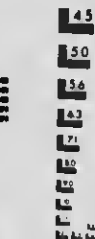
Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole $\rightarrow$ signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPI

IMAGE Inc

1653 East Street
Rochester, York 14609 USA
(716) 482-3000 - Phone
(716) 288-5989 - Fax

Григорій Квітка Основяненко.

МАРУСЯ

ПОВІСТЬ.

Накладом Руської Книгарні 640-850 Мейн Ст.

Л. 63

Григорій Квітка Основяненко.

МАРУСЯ

ПОВІСТЬ.

HUKRDUP

Накладом Руської Книгарні. — 850 Main St., Winnipeg.

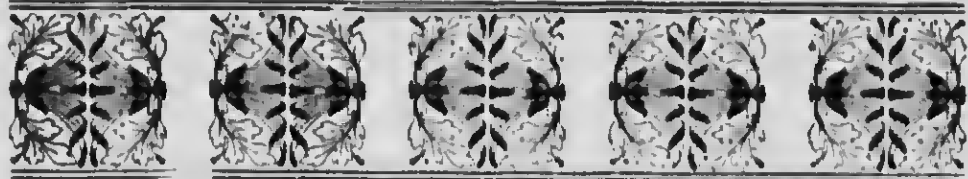

PG 3948

K87

M 3

1915

1.

Часто мені приходить на думку: чогоб то чоловіки так дуже пристращатись на с'їм світі до чого небудь, не то, щоб до якої річи, а то хоч би і до наймишійших людей: жінки, діточок, щирих приятелів і других? Перше усього подумаймо: чи миж на с'їм світі вічні? І що є у нас, хоч скотника, хоч хлібець на току, художина у скринці, так с'їмому так усе без порчі (своғане) й бути? — Ні; нема тут нічого вичного. Той ми самі що? Сьогодня жив, завтра, — що Бог даст! Аджеж живучи промез людей, тільки і чуєш: Там дзвонить по душі, там голосють по покійнику, там справляють старцям обід... Що в Бога день той говорють: Ось той недуж, той вміра, а той вмер... Ти і не оглядиш ся і счуєш ся як і зоставь сам собі на світі: хоч і з людьми і промез людей, та ба! Усе тобі або не такі приятелі, яких поховав, або і зовсім незвіси; та воно тобі усе рівно, що блукаєш у дрімучому лісі! Ось стань про приятелів згадують, то уся твоя нієня на один лад? От з тим ми хлопцями були — і вже він вмер; а з тим до школи у куші ходили — і той вмер; з тим керубкували — і той вмер; і сей і той, і той і сей, усі поумирали. Колиж се так є, так і памятай собі добре, що не забудуть і тебе на с'їм світі, возьмуть і не будуть шитатись: Чи хочеш до гурту, чи щоб, може, погуляв?

А після такої думки чогож би нам невичним, та пристращатись до уременного? (Часовий, дочасний). Чому не так робить: Наградив тебе Бог щастем, що батько і мати свої жнуть про тобі і дякують добрим

словом, що ти їх при старості і кохаш і поважаш; або жінкою до тебе доброю, послушною, хазяїською пенсшундою; або діточками покiрними та слухняними — хвали за се Бога і дягаючи і встаючи, а їх шануй і кохай, і дяи них не жалій, не тільки пiвних трудів, худоби, та коли пужда зрелить, душу свою на них положи, розинай ся, умри за них, та все таки памятуй, що й вони на сiм свiтi також гості, як ти і усякий чоловік, чи цар, чи пан, чи архирей, чи саддат, чи личман (бiдак). Коли Отець наш милосердний кого з нас покличе, провозай з жалем, та бес укору та попреків (догана), перехрестись, тай скази, як що дяи у Отче-нашi читаш: Господи! буди воля Твоя з нами грiшними! і не удавайсь у тугу, щоб вона тобi піку не укоротила; бо грiх смертельний закликать на себе, не тільки смерть, і саму болюсть, хоч би яку небудь; бо не поберегиши тiла, загубиши і душу на вiки вiчнi! Вiльш усього вамятуй, що ти ховаш сьогодні, а тебе захивають завтра: і усi будемо у куні, у Господа милосердного на вiчнiй радості; і вже там не буде пiякої розлуки, і пiяке горе, і пiяке лихо нас не постигне.

Иде-ж і ми се думасмо, що як постигне кого небудь бiда і нещастя, що похова кого із своiї сiмi, або і родичів, то буцiм то сес чоловікови приходить за його грiхи і несправди прежнiї. Нї: не так се є! Ось послушайте лише, як нам наш-отець в церкві чити, що Господь небесний нам як отець дiтям. А неля сього не грiх нам буде і таке примiшати: от зберуть ся дiти на вулицю грати, та будуть промеж ними шалiсливі, та усебо їм замієць іграшки, битись та маятись, а меж ними буде дитина пiлюхенька, смирна, искiрна і що усяк її може зобидити. Адже правда, що батько сiєї дитини, щоб вона не переняла худа (худо — зло) від своєвольчиків, жалкуючи об нiї, кликне з вулиці до себе, і щоб воно за товариством не скучало, посадить

біля себе тай приголубить, і поїжкить (попестить) і чого вона забажа, усього їй дасть. Пожальуй (похай так), хлопці, що на вулиці зостаєшк, не знаючи яке добро тій дитині у батька, будуть жалкувати, що узят (узятий) від них товариш. Дарма, похай жалкують, а йому у отця дуже-дуже добре! Отзак і небесний наш Отець з нами робить: береже нас від усякої біди і бере нас прямієнько до себе, де є таке добро, таке добро... що ні розказати, ні адумати не можна! Та ще й так подумаймо: Чуси ти чоловіче, що се бог за гріхи твої послав біду? Так же і розсуди: Який батько покличе овеї (зовсім) діток, крім без науки ледачіль. Усякий, усякий отець старасть ся навчити дитин усьому доброму; а неслухияних по батьківськи повчить, та по батьківськи і пожалус. Не дурно сказано: ледачо та дитина, котрої батько не вчив! Сеж люди так з своїми дітьми роблять, а то Отець небесний — що милосердію його і міри нема! Той коли пошле за гріхи яку біду, то він же і помилус! Тільки покарай ся йому! А щези свого не будемо журитись, що нам Бог милосердний ні пошле терпіння і перехрестивинськ скажемо: »Господи! навчи мене грішного, як сповнять волю Твою святую!« то й побачиш, що описи усе гаразд буде.

Так робив Наум Дрот...

От його то постигла лихая біда! Щож він? Нічого. Хвалив Бога і з тим прожив вік, що не вдав ся в тугу; а шсьменший не стернів...

От — як се було.

Наум Дрот був парень на усе село, де жив. Батьковин і матери слухияний, старшим себе покірний, меж товариством друзяка, ні пів слова ніколи не збрехав, горівкою не випивавсь і пияниць не тернів, з ледачими не водивсь, а до церкви? Так хоч би і маленький празник, тільки пів у дзвін — він вже й там, свічку обмінить, старцям грошенят роздасть — пришьметь ся за

діло; коли прочує яку бідність, наділигь, по своїй силі і совіт (пораду) добрий дасть. За його правду не оставив же його і Бог милосердний; щоб то і не задумав, усе йому Господь і послав. Наградив його жінкою доброю, роботящою, хазяйкою, слухняною; і що було Наум її забажа, що її задума, Настя (так її звали) почі не доснигь, усюди стараєть ся, беть ся, достас і вже зробить і достане, чого мужикови (чоловікови) хотілось. Поважав же і він її, скільки міг, і любив її, як свою душу. Не було меж ними не тільки бійки, та й п'якої лайки. Що день хвалили Бога за його милости.

Ув однім тільки була в них журба: Не дав їм Бог діточок. Так щож? Настя як задума про се, то зараз у сльози та в голос; а Наум перехрестить ся, прочита Отче-наш, то йому і стане на серці веселінн, і пішов за своїм ділом чи в поле, чи на тік, чи у загороду, або до батраків (до слуг), бо був собі заможненький: було й воликів пар з пять, була й шкана, були й батраки; було чим і панщину відбувати і у дорогу ходити: булаж і нивка одна і друга ще дідівська, а трегю він сам уже кушив, так було йому чим орудувати.

От-тим-то Настя дивлючесь на худобу, тай журилась: що кому-то воно, каже, нієля нас достанеть ся? Не буде нам ні слави, ні памяти; хто нас поховає, хто нас помяне? Розтрагють, що ми зібрали, а нам і спасибі не скажуть. А Наум її було і каже: Чоловікови треба трудити ся до смерти; дасть Бог діточок, діткам зостапеть ся, а не дасть, — його воля святая! Він зна для чого що робить ся. Ніщо не наше, усе Боже. Достанеть ся наше добреє доброму, він за нас і на часточку подасть і мисочку поставить і стариям роздасть. А коли буде нас ідувати недобрий, йому гріх буде, а нас все таки Бог милосердний помяне, коли ми те заслужимо. Не жури ся, Насте, об худобі; вона наша, а

не ми її. Стережись, щоб вона тобі не перепинила дороги до царства небесного. Сатана зна чим підштрикнути; моли ся Богу, читай: »Избави нас од лукавого«, то усе гаразд буде.

Аж ось за отцевські і материнські молитви, дав їм Бог і донечку. Тай радіж були обоє, і Наум і Настя; таки з рук її не спускали. Колиж було куди дитина побіжить, чи до сусідів, чи на вулицю, то вже котре небудь, або батько, або мати, так слідком за нею і ходють. Тай що то за дитина була! Ще маленьке, а знала і Отче-наш, і Богородицю, і Святий Боже, і половину Вірую. А тільки було зачус дзвін, то вже її заграєть ся, її засидить ся дома і каже: »Мамо! піду до церкви, бач дзвонять; гришка не йти; тату, дай шажок (гриш) на свічечку, а другий старцю божому подати«. І в церкві вже її запустєє і її до кого не заговорить, та все молить ся і поклони бє.

От і виросла їм на втіху. Та щож то за дівка була! Висока, прямиєнька як стрілочка, чернявенька, очіці як тернові ягідки, бровоньки як на шпурочку, личком червона, як палецька рожа, що у саду цвите, носочок так собі прямиєнький з горбочком, а губоньки як цвіточки розцвітають і меж ними зубоньки, жарнівки, як одна, на шпичці панізани (населені). Коли було заговорить, то усе так звичайно (чемно), розумно, так неначе сонілка заграє стиха, що тільки її слухав; а як уеміхнєть ся та очіцями поведе, а сама зачервонієть ся, так от неначе шовковою хусткою обітьє смажній (горячі) уста. Коси у неї як емоль чорні та довгі-довгі, аж за коліно; у празник, або хоч і в неділеньку, так гарно їх повбіра, дрібушечка (кісочка, дрібно плетена коса) за дрібушечку, та все сама собі запліта; та як покладе їх на голову, поверх скнидячок (стяжка, політничка) вінком, то завітча квітками, кінці у ленти аж геть порозпуска; усі груди так і обшзани, добрим намп-

стом з червоцями, так що разків (шпурочків, низок) двадцять буде, коли і не більш, а на шії. . тай шияж білесенька, от як би з крейди чепурненько вистругана; поверх такої то шії, на чорній бархатці (аксамітна стяжка), широкій так, що пальця маботе (мабуть) у два, золотий єдице (дукач) і у кольці (обручка) зверху камінець червоценький... так-так! сяє! Та як впрядуться у баєву (бавовняну) червону юнку, застібнеться по саму душу, щоб нічогошенько не видно було, що незвичайно... вже так не так, як городянські дівки, що у паннів понавчались: цур їм! Зогрішши тільки дивлячись на таких!

Не так було у панні Марусі, Наумової та Паєтної дочки, ось що я розказую, а її, знаєте, звали Марусею. Що було, то й було, так Бог дав! та як було прикрито та закрито, то і для дівчини чепурній, і хто на неї дивить ся, і хто з нею говорить, то все такі звичайні.

Сорочка на ній біленька, тоненька, сама пряла і пишні рукави сама вишивала червоними нитками. Плахта на ній картацька (перкалева), черчата (червона), ще материнська придана; тепер вже таких не роблять. І яких то цвітів там не було? Батечку мій, тай годі! Запаска шовкова, морева; каламаймовий (бавовняний) пояс, та як підперезеть ся, так-так рукою і обхватши, — щез то не дуже і стягнеть ся. Хусточка у пояса мережована і з лишніми орлами і ляхівка з підлахти тож вимережована і з китичками; панчішки сплісуконні червоної черевички. От-така як виїде, так, що і твоя панночка! Іде як навичка, не дуже по усім усяодам розгляда, а тільки дивить ся під ноги. Коли з старшим себе зострілає, зараз низенко поклобляє, та й каже: »Здрастуйте дядюшка!« (здорові дядьку), або »здорові тітусю!« І такі хоч би то мала дитина була, то вже не прийде просто, усякому поклонить ся і

ласкаво заговорить. А щоб який парубок та посьмів би її зайати? Ну, ну; не знаю! Вона й не даяти меть ся і нії слова й не скаже, а тільки подивить ся на нього так нильно, та буцім і жалібно і сердитенько, — хто її зна як то вона там згляне, — так хоч би який був, то зараз шапку з голови схопить, поклонивсь чемненько і нії пари з уст не мовить і відійде дальш. О, там вже на все була і красива (красна, гарна) розумна, і богата, звичайна, та ще к' тому тиха і смирна і усякому покірна.

На вулицю і не кажи, щоб коли з подругами пішла. Було мати стане їй казати: Пішла-б, доцю, на вулицю, бач, тепер весна, вона раз красна. Погралаб з подруженьками у хрещика, пісеньок би поспівала». Так деж! »Лучче я — каже — на те місце, уноравшись, та ляжу спати і за те ранше устану, заміню твою старість: обідати наварю і бтькови у поле понесу. А на вулиці що я забула? Іграшки та пустота, та гляди, станеть ся хоч і не зі мною, хоч і аби з ким, яка причина, та опісля і странно одвчати за те одно, що й я там була! Нехай їм вияснить ся, не піду!» А про вечерниці так і не споминай! Було і других дівчат відводить та аж плаче та просить: »Будьте ласкаві, сестрички, голубочки, не ходіть на теє прокляте зборище! Та там нема ніякогісенького добра, там усе зле та лихее. Збирають ся буцім то праяти, та замість того пустують, жартують, та рчать ся горілочку пити; від матпрей кури крадуть, та туди посяють, та ще й таке там дієть ся, що сором і казати. Чи малож то своєї слави загубили, ходячи на тую погань: От хоч би і Явдоха і Кулшна і Приська. Аджеж і він, пан-отець не велить і каже, що гріх смертельний туди ходити. Та дивіте ся-ж і на мене, от я дома більш усіх вас напряду, чим ви ходячи».

От-так було говорить-говорить, то гляде, одна не-

рестане ходити, далі друга, третя; а далі і зовсім мо-
да перестане, щоб ходити. То їй дякують добрі люди,
а найбільш матері. А там ошієля, печистий таки онять-
силу возьме; підцюкне і потягне шизку добру до погн-
белі.

Тільки було наша Маруся у ряди-годи збереть ся
до подруженьки на весіли у дружечки. Тай то не буде
вона у суботи за ними бігати по вулиці, та горло драти
мов скажена, як усі роблють; а прийде вже у неділень-
ку, поєднить, пообіда, а як введуть молодих на двір
танцювати, вона тут чи побула чи не побула, мерщій
до дому; розібралась, роздяглась, давай піч топити (па-
лити в плечі) і вечерять наставляти, і вже мати за нею
було ніколи не поспівнить ся.

II.

От-так раз на клечальній (зеленій) неділі була
маруся у своєї подруги у дружках на весілі і єнділа за
столом. Протів дружечок, звичайно єнділи бояре,
Старшим боярином був з города парубок, свитник Ва-
силь. Хлопець гарний, русявий, чисто підголений; чуб
чепурний, усн козацькі, очи веселенькі як різочки; на
виду румяний; жупан на ньому синій і китаєва юпка,
поясом з аглицької каламайки (бавовна), підсережа-
ний, у тяжинових (з простої матерії) штанах: чоботе
добрі, шканові, з підковами; Як пришивали боярам до
шанок квітки, то усі гляди по шагу, хто-хто два. та й
лакей з панського двора, і той шагів положив, що усі
здивувались; а Василь усе викидав, та усе у кишені
довбавсь; а далі витяг кашнучок, а там таки дещо
бряжчало; засунув палці, тай положив на викуп шан-
ки за квітку цілієнький гривеник! (десять копійок
єр. злом)... Як брязнув, так усі, хто був на весілі, так
і вжахнулись, а дружки аж і співати перестали. А він

і дарма: потряс патлами, та за ложку і став локшину доїдати, буцім тільки копійку дав.

От сидючи за столом, як вже попринимали страву, давай тоді Василь дівчат розглядать, що були у дружках. Зирк! вздріз Марусю, а вона аж в третіх сиділа, бо старшою дружкою, скільки було її де не просять, ніколи не хоче: »Нехай, каже, другі їдають, а мені і тут добре«.

Встав наші Василь і сам не свій і, як там кажуть, як опарений, То був шутливий, жартобливий, на вигадки, на прикладки — поперед усіх: тільки його і чути, від нього і весь регіт іде; тепер же тобі хоч би ні слова промовив: голову похитнув, руки поклав під стіл і ні до кого ні чирк: усе тільки погляне на Марусю, тяжко здихне (зітхне) і пустить очі під лоб.

Пожимали страву і поставили горіхи на стіл. Дружечки зараз кинулись з боярами цятать ся (до пари, не до пари), шебечуть, регочуть ся, вигадують дещо про-між весільних пісенок, а наші Василь сидить мов у лісу, сам собі один; ні до кого не заговорить, і нікуди не гляне, тільки об ній дума, пеначе увесь світ пронав, а тільки він з Марусею і зостав ся; ні до чого і ні до кого нема йому ніякого діла.

Щож Маруся? І вона, сердешна, щось змішлась; то була як і завжди, невесела, а ту вже притьмом хоч до дому іти. Чогось їй стало млосно і нудно, і як подивить ся на Василя, так-так їй його жаль стане! А чого? І сама не зна. Хиба тим, що він сидить такий невеселий. А ще найшуще (найгарше) як одно на одного разом зглянуть, так Марусю, мов ляхорадка так із за плечий і возьме і все-б вона і плакала, а Василь — мов у самій душній хаті, пеначе його хто трьома кожухами укрит і гарячим збитнем (напиток із гарячої води) напува. От мерцій (скоро) і відвернуть ся одно від другого і бачить ся, і не дивляють ся; то і гляди:

Василь тільки рукою поведе, або головою мотне, то вже Маруся почервоніла і внять іззирнуть ся меж собою.

Думає сердешна Маруся, що мабуць се з очий їй стало, тай каже собі: Піду лишень до дому; так думка така пападе: »Он-той боярин, що у сніім жупані, чи він чи недуж, чи що? То як піду, то щоб він ще гірш не за- недужав і ніхто йому не поможе; бач, як жалібно дивить ся на мене і буцім — то й просить: будь ласкава, Марусю, не втікай звідєля! »Добре, добре, зоста- нусь!«

А Василь собі пудить світом і не зна на яку ступити. Розчумав трохи, що бояри цягають ся, тай дума: »Ке (ану), лишень, поцятаюсь я он з тою дівчиною, що сидить смутна — не весела«. Тільки сердега протягнув руку, так наче йому хто й шепнув: Не займай їй, ще розсердить ся; бач, яка вона одягнена та ниш- на! Се мабуць міцапка, вона з тобою і говорити не за- хоче. Побідиє наш Василь, та внять захмурить ся. Даль збіправсь-збіправсь, та як дружечки дужче почали співати, а весільний батько з матірю частин стали горілочкою поштувать (частувати) і піднявсь гомін по хаті, він так хватив у жменю горіхів та до Марусі: »Чи цїт, чи лишка? Та як се промовив, так аж трохи не впавав із ослона на спину (на плечі); голова йому закрутилась, в очах потемніло і не стямивсь овсї.

Тай Марусі-ж добре було! Як заговорив до неї Ва- сіль, так вона так злякалась, як тогді, як мати на неї розсердилась; а се тільки одним-одним раз і було на її віку, як приїсши вона від річки плаття, загубила ма- терину хустку, що ще від її покійної матері, так за те то на неї мати сердилась було, і хоч не довго, то вона, крий Боже! як було злякалась. Одже і тепер так їй було прийшло: як би можна, крізь землюб провални- лась або забігла куди, щоб і не дивитись на сього бо-

риша. Тай що йому казати? Як скажу »це цїт«, то він подума, що я чванна (гордовита) і не хочу бїльш з ним цятатись, а він і так чи смутний, чи сердитий, а тїльки жалко на нього дивитись. Скажу »цїт«. Щож? Як стала епдуватись, щоб промовить слово, так її жадною мїрою не може сказати; губи злиплись, язик мов деревляний, а дух так і захватило. Дивить ся, що її Василь з неї очий не спустить і горїхи у жменї держить їжде; що вона йому скаже; от її його жалко стало, на велику епду та тихесенько, так, що нїхто її не чув, промовила: цїт! та ззирнулає з ним. І сама вже не стямилась, як узїяла з Василевої жменї горїхи, та як схаменулась, як засоромилась... криї Мати Божа!... Аж ось на щастє їх крикнув дружко: »Старости, паннї підстарости! Благословіте молодих вивести із хати на двір погуляти«. Тут і усї рушили із-за стола, та хто куди понав мерщїй на двір дивити ся як будуть танцювати. От і Маруся і Василевнї неначе свїт піднявсь, полегчало на душі, виїшли її вони з хати.

Троїста музика гра, що є духу: ривлять скринки, бряжчать цимбали, а замість баєса сам скринщик крізь зуби гуде та прищмокус. От і розкохались паннї дївчата: виїшла пара, а там друга, пішли у дрібунки. Ніжками тупотять, підкївками бряжчать, пообравниєсь за рученьки виворчують (випрочують ся) ся, то внять розїйдуть ся, то як утїпки (качки) плавно пливуть, тїльки головками повожують; то внять у дрібунки... Вже її утомилась, вже її хусточками утирають ся, вже-б їм і годї, вже і другим хочеть ся потанцювать... так що-ж бо? Музика гра, тай гра!... Вже одна із дївчат, Одарка Макотрусївна, ледви ноги волочить, піт з неї так і тече, притьмом просить музику: »Та годї — бо, дяьку! та перестаньте бо... ось вже не здужаю«! Та щож? Музика гра, тай гра!... Далї скринщик закірив і шити

скрипачкою попросив. От дівчатам голі, поклонились музиці і пішли до гурту.

А ну горлиці (назва танцю)! гукнув з кучі (з кучи) Денне Декапенко, ротював (розтрутив) кулачам, потяг до себе з кучі Пазьку Левусівну і став за нею, і дождаєть ся, поки почастують музику. Розставив ноги, у боки узявсь, шапка висока, із сїрих смушків, з червошим сукняшим верхом, на бік йому похилилась, усамі поморгує, на веїх погляда і приговорює: »Одже узяв ся танцювати, та може і не вмю! Повчитись було у кривого хомі, що на деревящі ходить«. Як се почувли люди так і зареготались. Кузьма, таки старий коровай, той і каже: »Оттак! от той навчить добре, сам ходячи на одній позі. А Юхим Перепелиця сміявсь-сміявсь, аж йому сльози потекли, таї каже: Отсей не вигада! Ну вже так«!... А Денне стоїть наче і не він і не всміхнеть ся.

Напивнись горілки, музика вчистила горлиці. Як же розходивсь наш Денне, так що батечки! Там його морока зна, як то мудро тогді танцював! Як же вдряв на присядку, так ногами до землі не доторкнеть ся, то повзе на вколїшки, то через голову перекинеть ся, скокне, у долої плесне, свисне, що аж ув ухах залящить, та виять в боки, та тронака-тропака, що аж земля гуде; а там стане викидувти ногами, неначе вони йому повломлювані; а далі підскочить, та виять на присядку, та около Пазьки так кругом і веть ся, та приговорює:

Ої дівчина горлиця,
До козака горнеть ся:

А козак, як орел,
Як побачив, так і вмер...

Добре було Денисови так бришкати (брикати) без Василя; а той би його заткнув у поясе, чи у танцях, чи так у речах або в молодечтві, бо він собі був на те

уродливий. Коли було возьметь ся за танці, так і покаже, що годі: перетанцює яку хоч музику; колиж підвернуть ся до дівчат, то вже ні на кого більши і не дивлять ся, тільки на нього і його одного слухають, а на прочих плюють; колиж підсяде до старинних, та стане загипати їм свої баянтраси (вигадки), так усі, і старі, і молоді, сидять, та пороззівлявши роти слухають, хоч до пізної ночі.

Такий то був нані Василь до сього часу. Тепер-же він мов остужений. Вийшовши з хати, деб йти до гурту, та взявши дівчину, туди-б і тільки потанцювати; ні, пішов собі сердега стороною від люній, схилився на пліт тай дума: »Що се мені сталось? Таки нічого не чую, нічого й не бачу, тільки одну сю чорняву дівчину! Вона в мене і перед очима і на думці!... Чом же не займу її? Але! Бачить ся і не смію, або й боюсь, щоб не розсердилась... А як задумаю, що вона на мене муєть розсердитись і коли пійду до неї, то вона відвернуть ся від мене і прожене, то від її думки і світ мені не милий, і сам не знаю, що з собою робити!... Пішов би й до дому, так от-тут нещаче прикований. Нудно мені на сес весіля і дивитись; а чей не відведу від тієї хати, що он на приєні сидить моя дівчина, та щось з подругою розговорює, та чи мені так вже здрєсть ся, чи таки справді, що на мене поглядають, може про мене«...

»Чого так закуривсь. Семенович?« сказав йому Лемко Цьомкал, підстариний боярин, тай вдарив його по плечам. »На дівчат загвдівєсь, чи що? На лши, потягни люльки, то повеселїйшаси, тай ходім танцювати. Бач, які бойкі (жваві) дівчата з города понаходили«.

— Не хочу люльки, каже Василь: не трохи вона мені і завадила. Так щось нездорово! Або отсе до дому утікати або що? Кінчай тут за мене порядок.

»Цур йому, каже Левко, ще погуляймо. Мабуть, чи нема тобі чого з очей? То проходиєш по вулиці, воно й минеть ся; або йди лучше усього та подивись як дівчата танцюють. Ну, що вже Курбаківна вдарила, так там вже для всіх. Що за танцюра! Тай дівка, брат, важна! Колиб до осені не втекла, то не мине моїх рук«.

Мов лихоманка (пропаєниця) стрепенула Василя; поблід як полотно, та аж руками схопивсь за коляку, щоб не впасти від журби. Він бо думав, що се його дівчину Левко вихваля; бо звісно, коли хто котру любить, то й дума, що вона і усім така хороша і люблязна, здаєть ся як йому. Послухав трохи чмелів, далі схаменувсь і на хитрощі піднявсь; давай його винитувати.

»Де Курбаківна? каже; чи не та чорнява, що повна шия намиста з хрестиками?« (себто Маруся).

— Ні, каже Левко; нам до тієї далеко. Моя, он, бач, русява, що трошки кирпатенька, у світі, та рушником підперезана.

Полегшало нашому Василю; аж здихнув і очі як ясочки (зірочки) заграли, як почув, що не його дівчину Левко любить. Тепер йому дарма і Курбаківна, чи тут вона, чи де, а давай мерщій допитуватись про свою, тай каже Ловкови:

»А то про яку ти кажеш, що до неї тобі далеко? Хиба тут є попівна або приказчиківна (економівна)?

— Ні, каже Левко, тут усі пані рівні; а я кажу про нашу Марусю.

»А щож то за Маруся?« — спитавсь Василь, тай очі понурив у землю, буцім йому і дарма, а у самого не тільки що вуха, та що то, усяка жилочка неначе слуха; а він; сердешний і дух притаїв, і боїть ся, щоб ні-жодного словечка не прослухати, що йому буде Левко розказувати.

От і почав йому Левко про Марусю взяти усе, що знав, і чия вона дочка і який її батько багатий і як він свою дочку кохає, а далі і про Марусину натуру: як вона усіх жахаєть ся, що ніхто її не бачив не тільки, щоб на вечерницях або у колядці, тай на вулицю і на Купала і н іна які ігри не ходить; чи така вже собі нишня, бо може неемілива; а що робляща, і на батька й на матір тай на себе приде, шие, мие і сама усе одна, без наймички і варить і пече; а мати сидить, ручки склавши.

Не пішлаж і Маруся до танців, а сіла собі сумуючи на присні біля хати та ті горішки, що узяла у Василя, усе у жмені перемина, та назирцем за Василем погляда. Що-ж у мені на душі, того й сама не розбере. То часом стане й весело, так, що зараз вігроб до матері, тай приголубилаб до неї, то вить засумус і слізеньки хусточкою обітре і бажа батенька, щоб розвів її тугу; то вміхнеть ся, то засоромить ся; і дума, щоб то і до дому іти (так була поперед усе робляла: чи посидить, чи не посидить на весілі з дружками та мерціей і до дому), та як розглядить, що треба побіля Василя іти, тай передума. А сього вона й сама не знала, що в неї на думці було: Колиб оттой парубок прийшов та поговорив би зі мною, то неначеб мені на душі легче стало». Якже тільки подумала об сїм, та як засоромить ся! Почервоїла як калина, закрилась рученьками і голову похилила.

От-то й прийшла до неї Олена Кубраківна, перетанцювавши, тай сіла біля неї віддихати.

»Чого ти, Марусю, так сидиш? Чи плачеш, чи що?»

— Ні не плачу, — каже Маруся, і говорити-б то, і замішалась, що не знає, що й казати їй, каже, мочені килиці, та було подавилась. А ти чого так засаналась?»

»Та перетанцювала ся собі на лихо, — каже Олена. Як понав мене он той боярин, так усе крутить, крутить, поворочував мене, поворочував (обертав), а тут ще на лихо музика не стає; так не тільки що й поги, а й руки болять і голова крутить ся. Та вжеж і танцюра! У нас такого і на усій слободі нема. Я казала своїм хлопцям, щоб пришили його до нас на вулицю«....

От Маруся трошки і зрадувалася, що може Олена зча того парубка, що їй так у душу занав, бо їй вона на їй най думала, що вже крапце її парубка і на світі нема і що се його вона так вихваля. От і давай про нього вишитувати:

»А який же боярин, чи не стариний?«

І вже стариний, забормотіла Олена; сидить собі як попура, ні на кого і не дивить ся і дівчат нікотреї не знаєме. Нехай лишень сядуть за стіл, вже я не буду, щоб не приєспівала йому:

Стариний боярин — як бовван,
Вигріцив очі як, барап.
Обручами голова збіга,
Мочулою свитка снитга,
Цпчком підперезав ся,
У бояре прибрал ся.

От як йому заспіваю. Нехай зна і наших дівчат. Він може дума, що селяне не вміють танцювати? Ну, ну! ще його батька навчить.

»А може він і не вміє? снитгала Маруся, а сама закрилась рукою, щоб не бачила Олена, як вона від сього соромить ся.

— Хто? Василь не вміє? аж скрикнула Олена.

»Та я не знаю, чи він Василь, чи він хто і чи він вміє танцювати, чи не мвіє, я не знаю; тей його зівсім не знаю«.

Сказавши сес, Маруся і схаменулася, щоб не замовчала Олена про нього розказувати; бо їй крінко хо-

тілось знати, хто він і відкіля; і тільки, що хотіла вишугувати, аж тут Олену розносило з своїм боярином: давай вшить жліть ся як він їй руки новикручуван, як її вморив і се і те, і довго усе про нього говорила.

Довго слухала Маруся і не знала як Олену сшнати, бо та радше сенька була хоч до печера товкти про свого боярина. Далі, буцім то не вторювала, про кого вона розказує, таї каже:

»Приснівай же йому добре та добре«.

— Та се не йому! Хиба ти не чуєш? — крикнула на неї Олена; се я Васильєвн хочу приснівати.

»Та що там за Василь тобі дав ся? — каже Маруся (а се вже у дівчат така натура, що котра якого парубка полюбить, то знарошче (умисно) стане корити, щоб другі його похваляли). От, і не видала з того Василя, каже, і відкіля він тут узяв ся? І з якої слободи забрив сюди?«

— Але! мабуте чи не з слободи! Він з города, він свитник, коли чула. Та що вже завзятий! Уже де появить ся, то усі дівчата коло нього. І танцювати і жартувати не узяв його біс. Таї красивий же! Бач, як вигляєть ся, за тин держачень! Сшнать так і гнеть ся, не наче молодий ясенюк, а з виду як намальований: очи йому як зірочки, а патли так і мотають ся, бач, по кунецькому...

»Мабуте ти його любиш, так тим і хвалши«. — ледви промовила Маруся, ховаючи руки у рукав, а сама як на вогни горіла від Оленених розказів.

— Потурай (допусти), що люблю! Пожалуй би любила, так він на таких і не дивить ся. Кажуть, що його хазяїн та хоче його у прийми узяти, а дочка красива таї красива і дуже богата. Він і сам ма копійчину; адже ти й сама бачила, що й за шанку, та кинув аж гривенника; от так і усюди він робить. Уже як би не було...

Тут побіг Денне тай потягнув Олену до танцю за рукав. Вже вона його і лайала, і кулаччам у спину товкмачила, так нічого не зробила; потяг тай потяг. А їй шкільно хотілось з Марусею поєдїти та про шарибків наговорити ся.

Зостала ся Маруся сама. Узяли її думки та гадки; а як згадала, що Олена казала, то його хазяїн та бере його у приїми і що віддає дочку красну і богату, тай зажурилась! Схилила головоньку на білу ручку, а слізоньки з очниць так і капотять! От обчерла їх хусточкою, закрила ся рученькою тай дума: «Ох, лихо мені тяжке! Лучше би його не бачила!... Як то мені його забувати!... Тим то городишенькі дівчата... у них і шарибкі свої, не такі як у нас, що ні на що не дивитись... Піду швидше до дому (а сама ні з місця), стану поратись робити, то може й забуду! Ох, долецьке моя лихая!... Тепер сих горішків ніде не подіваю, так при собі і носити-му, більни ні на що, тільки на память. Хоч би на сміх вони мені сказали... (та сес подумавши, потрясла у жмени горішки, та голосно промовила:) Чи він мене любить? Цїт, чи лиша?»

— Цїт! і любить тебе від щирого серця! — обізвавсь Василь, що вже давно стояв біля неї і дививсь на її смуту і не знав як зайти.

»Ох, мені лишенько! — скрикнула Маруся і стрепенулась як тая рибицька, ускочивши у вятір. — Хто такий? Про кого ви говорите? — пита і сама не зна для чого і об чім.

— Той тебе любить... про кого... ти думала... — газав Василь, задихуючись від неспїлости і з ляку, як почув, що вона ма когось на думці.

»Та я... ні про кого не думала... я так... — сказала бідна дівка тай злякалась грїха, що з роду у перше збрехала: а оїєля й каже: »Хто-б то мене полюбив?«...

»Марусю, Марусю! — каже Василь, тяжко від серця здохнувши; таї внять на силу дух перевів і каже: Я знаю такого...

— Марусю, Марусю! А ходи по сюди! — так кликнула їй таж Олена. Маруся ні жива, ні мертва! Злякалась того, що Василь став з нею говорити, та ще так голосно; а тут ще й то, що Олена бачить, що вона з чужим парубком розговорює, а описля і сміяти меть ся, а що найбільш те їй була страшно і жалко, і піби досадно, що Василь каже про когось другого, що її любить, а їй би хотілось, щоб він їй сказав, що він сам її любить. От як зякалась, скочила з місця, таї не може ступити, а Олена знай її кличе: Та йди сюди, ось де я. А Василь теж став як укопаний і не зна більш що й казати. На думціо то і богазо до чого є, так язик не слуха, не пощевельненн його, а тут ще на біду підслухав, що маруся об комусь вже дума і що йому нічого тут убивати ся; а тут ще Олена збіла його з товку... От і стоять вони обос сердешні і не зацьль на яку ступити і чи йти їм куди чи що робити?

Вже сама Олена прийшла до Марусі і питаєть ся, чи вона тутечки довго буде?

Нї, каже Маруся, уже менї пора і до дому. Нічого більш тут дожидатись. Та сес кажучи так важко здохнула, що криї Мати Божа!

— І я отсе йду до дому, каже їй Олена: мати прислала за мною. Чи знаєш що? Ходїм завтра у кушї на місто; мати казала децо купувати, так ходїм зо мною, ти таки усе лучше знаєш.

»Добре, ходїм. Моя матуся щось не здужа, так ще нам треба, я й куплю; заходь тільки за мною, сказала їй Маруся.

— Зайду, зайду. Йди мене до схід сонця. Ходїм завтра у кушї до дому, та в перекушї купим кнєшчок. От подруженьки побравнись за руки і кінш собі.

III.

Зоставсь Василь і стоїть сам не свій. По його думці, він, бачить ся, закинув Марусі надогад, що се він її любить і дума: Колиб вона не мала кого на приміті, та щоб його хоч трохи любила, то більш би йому нічого і не треба; не хотів би ні грошей, ні панства. Так бо почервоїла, як її став закидати, що її полюбив, і очинці опустила у землю, а рученятами все хусточку крутила, вже вірно з серця, а як пішла за Олесею, то не тільки слівця йому не сказала, тай не глянула на нього

Сумувавши пішов він назирцем за Марусею і бачив, що вона аж поки ввійшла у другу вулицю, то аж тричі оглядалась, а чого, хто її зна? Дівчачу натуру трудно розгадати, бо вони часто буцім то не люблять, хто їх займає, і буцім то й сердюють ся, а там собі нишком так його люблять, що й сказати не можна! Та таки і тієї правди нігде діти, що пишна дівочка, що молоденька, що з роду в перше побачить такого парубка, во їй приїде по серцю, то й сама себе не розгада, що з нею дієть ся. На думці таки би на нього усе дивилась би і говорилаб усе з ним з одним і сілаб біля нього. та чогось-то усе стидно; хоч ні душі нема близько, а їй здаєть ся, буцім то усеї люде так на неї і дивлять ся, так по очам пізнають, що вона з парубком говорила. От-тим-то така і жахаєть ся і втікає, ні слова не сказавши парубкови, що залицяєть ся до неї; як же відбіжить від нього, то й сама жалус, та ба! вже не можна діла поправити! Добре-ж, коли парубок не розсердить ся. та ще й друге стане ляси підпускати. так ще не зовсім біда; а як же подума: Лихе її матері, яка пишна! Цур їй!« тай відвернеть ся до другої, так тоді вже зовсім лихо! І сумує сердешна і нишком поплаче, та притьмом нічого не робить! І вжеж самій його не запьмати, щоб не сказав: »Сама, каже на пино віпаєть ся«.

Смутна прийшла до дому наша Маруся, та тільки не об тім. Вона думала, що Василь її не любить, а колиб любив, то зараз прямо її сказав би, а то про якогось другого казав, а об собі ні пів слова. Та й Олена ж казала, що хазяїн бере його у прийми, так се вже певне, що він любить хазяйську дочку. Та як її не любити? Вона собі городянка, міщанка, та, кажуть, хороша, та й хороша! А думаю, як убереться, так паміста ще більш як у мене; а скриня з добром мала? та ще, думаю, і не одна; там може такі великі, та розмальовані, та на колесах, а подушок, подушок! Так може по саму стелю... Так куди вже йому до мене! Він на таких і не подивить ся. Ось так думала Маруся прийшовши до дому і сівши у хаті на лаві.

Дивила ся стара Настя, мати її, лежучи на полу (поміст, підлога) та стогнучи від педуги, що дочка її сидить смутна і невесела і нічого про весілля не розказує і за діло не приймаєть ся; дивила ся довго, а далі стала питати:

»Чого ти, доню, така невесела, мов у воду опущена? Чи не запедужала, пехай Бог боронить? Гляди лиш, як ще її ти звалиши ся, що батько з нами буде робити! Кажі бо, що в тебе болить?»

— Нічого, мамо! — каже Маруся.

— Чи не порвала пампета, жартуючи на весілля?» пита мати.

— Ні, мамо!

»Чи не зобидив тебе хто? то батькові скажи, він зараз уступить ся».

— Ні, мамо!

»Так, колиж нема нічого, так чогож так сиди? Іншаб по воду; пора наставляти вечеряти».

— Зараз, мамо, — сказала Маруся, а сама піз місяця.

Дожидала мати, дожидала, далі влять за неї; так вже на силу, та на превелику силу розколихала її, що

вона не роздяглась і не поховавши гаразд ні скиндячок, ні намиста і ніякої одежі, узяла коник, щоб то у городі зїлля нарвати, та замість огорода, пішла до криниці по воду, неначе з відрами; йде і байдуже. Та вже як прийшла до криниці і як стали над нею люди там сміятись, так вона тоді схаменулась і мерщій до дому. Щож? І до дому вернувши не лучча була; затопила в печі і наставля горшки порожні; замість нинона, щоб заправити борщ, вона сіль тре у макітрі, та підлива борщу... І що ні возьме, до чого і не кинеть ся, усе не так, усе не до німиги, так, що і старий Наум, вернувши до дому і дивлячись на таке її поранє, аж сам дивувався.

Сяк так віддавни ввечерю, Маруся пішла до коров, а Настя стала журити ся і каже Наумови:

»Ох, мені лишенько тяжке! — Щож отсе з Марусею дієть ся? Каже — зовсім здорова, а за що її прийметь ся, що не пічне робити, усе не до ладу, усе не так, як треба. Та чогось собі чи журить ся, чи що? Нехай Бог боронить чи не з очий її сталось?»

— У вас, у жінок, усе з очий, — заворчав Наум. — Чи дитина змерзла на холоді, чи дитині душно в хаті, ви кажете — з очий; голодна, їсти просить — з очий; наївшись, не хоче, — і то з очий; чи засміялась, чи зажурилась, чи сіла, чи встала — усе з очий; усе про все у вас очі. А що очі можуть зробити? Нічого; дивлять ся собі на світ божий та й годі. Рукою чоловікови біду зробиш а язиком ще й гіршу, а очі нікому не привинні.

»А чому ж баби, котрі знають, тай злизують, тай шепчуть? Як би воно нічого, то нічогоб і не робили, а го...

— На те шепчуть і злизують, щоб таких дурнів дурити, як ти і прочіі. Потурай тільки їм, вони, пожалуй, раді, щоб тобі за все, про все шептати, аби-б грошки луцнати. А хто що може чоловікови: зробити опріч

Бога милосердного? Він напше біду, він і помилує; тільки молись і його одного знай, а з тою босовщиною, з ворожками та знахурами не водись. Помолись, Насте, хоч лежачи Богу, коли не здужаєш підвестись; і я таки помолюсь, то й гляди, що Маруся паша завтра зовсім здорова буде. Мовчиж, он — вона іде.

Маруся, зовсім упоравиньсь і поприбравинь. розпитувала матір чого треба в амисті кушити і **узьяв** у батька скільки треба грошей, послалась (постелала) на лаві, помолилась Богу і зверх усього вдарила три поклони, щоб вже більш не думати про Василя. Її так батько вчив: коли каже, тобі чого треба, або журба тебе візьме, зараз до Бога. Вдар три поклони і проси об чому тобі нужда і жди певно від нього милости. Він наш Отець, він зна, що кому у якеє время послати.

От з такою думкою лягла Маруся. Таб щож? І сон її не бере. Таї діло ще дума.. та це об Василеві, де-то вже! Вона його і знати не хоче.. таї пашо він.. Він доси вже посватаний, адже і хусточка у нього, що з вишней виїмав, то не хлюпця, а прильмом (очевидно) дівоча, і вже вірно вона йому подарувала.. та він же невеселій на весільї був.. от-то мабуть скучав за своєю голубкою.. та ще щоб я об ньому думала? Як би не так! Він собі і сидів наче один у лісі, ні на кого і не дививсь.. Далі здохнула і дума: і мене забив тимн горіхами, як би то вже так!.. Ні, Василью, не пашим дівчатам об тобі думати, у тебе є своя.. От уже любить її, думаю... Бачить ся, усе об ній так і думав, бо в очах так і видно було сльозьки.. тепер вже вони десь у купощі.. і вона вже певно цілує його у тій оченьки, що як б.шекавка, як згляне, так і сяє.. от вже не цілує вона їх!.. Тогож то він по ній мав плакати.. Чогож отсе я члїчу?.. Ох, горенько мені тяжке!.. Кодиь була знала, не ходилаб була на те весілья!.. На що було розпитувати Олену про нього! Та дарма: я вже зовсім про нього і не думаю.. та й він же про мене тож. Мо-

же він думав що... тес-то... яб-то... що, каже: я знаю такого що тебе любить, а я йому то вже не можна, що вже він посватаний.. Бог з тобою! Нехай тобі Бог помага! І жени ся і люби ся... Та чогож я усе плачу?... От-того і туга така, що за чим я на те весілля ходила... Тепер засну вже... Завтра чим світ устану, піду на торг, тай розбію свою тугу. Колиж зним стрінусь на місті, то буцім і його не знаю і не буду на нього і дивитись. А вже він вірно, з нею ходити-ме по базарі, та децо купувати муть... бо мабуть, і весілля швидко буде... То то вже він буде рад як оженить ся!... А вона?... Чогож я заливаюсь злезоньками?... Ох, бідонько моя!... Ох, горенько мое! Чого таки я на те весілля ходила?...

От так то бідна Маруся, не хотівши і споминати про Василя, тільки об нім і думала і хоч-би тобі на хвилиночку очницями звела: плакала та журила ся цілісеньку ніч. А й довга ніч у нас на клечальній реділі! Вечірня зоря ще не погасне, а світова вже й займаєть ся; блвене Віз, та вже докотившиєсь до сонця.

От і тепер. Тільки що зірочки засяли у Бога милосердного на небесах, тільки що розсвітнісь, тай то не зовсім ясно, а наче крізь серпанок (вельон, сїткова матерія)... соловейко стих, біля своєї самички, щоб ви спалась хорошенько, нежахаючись вітрець заснув і гілочки по садкам дримаючи ледве-ледве колинуть ся, тільки й чути, що через греблю на лотках водиця цїдить ся і мов хто шищечком казку каже, що так і дримаєть ся, а то усюди тихенько... аж ось — не довго, зірочка покотилась... далі друга... трети — і поховались у синьому небі, мов у море канули, а провіваючись з землею, трошки силакнули... от від їх сїзельок виала роса на землю. Канула й крапелька, зашелестїла у ярі — і прокїнув ся вітрець, тай поколихав тихенько гілочки по садкам та по ліскам... от і попрокидались пташки-самочки, дунули очницями, зацмокали носиками... тут зараз їх самички, що біля них дримали, но пробур-

кувались і з радощів — що настає вять божий день і понн будуть з своїми самочками літати, гратись, любитись, і що може яка і яєчко знесе — з тих то радощів заснівали своїх пісеньок, що рано їй печер хвалять Господа небесного, Отця милосердного, як чоловікови, так усякому звірю, птиці, тай самій маюсенській кошачечці, що їй оком не вздриш. А не-хто вже вшпівувать як соловейко! Зацебетав, залящав, зачиркав, засвиетав, затріщав... то стихне, пібн пошече своїй самочці, як її любить, а вона йому мабуць скаже, що їй вона його любить і похваля його пісеньки, то з радощів і гукне на увесь садок... а як промеж того ще і пошчакми поцілюють ся, тут він вже і не сьзмиць ся... зажмурить ся, зацебече, затерчить, що аж нещаче охрише, та знову, ще дужче лине. Задрибоче, що аж дух йому зашрасть ся... Та усеж то так гарно, так гарно, що розказати не можна, а на душі весело!

От на березах і листя зашуміли промеж себе, що їй вони, по ласці божій будуть, красуватись на ясному сонечку. — Схаменулась травонька, як скренила її небесна рісочка: піднялась стебелничка, розликувалась цвіточка і пороззівавши ротички свої, надихали на усею долину таким запахом, що почувши його, забудеш про усе і тільки здихнувши подумаси: »Боже милосердний, Отче наш небесний! І се усе, що тільки є на землі, у воді, під небесами, се усе Ти тільки по єдиному милосердію своїму для чоловіка сотворив сен? А він сеє мізернеє создаше (сотворіне), ся бичина, ся ниль і порошиша, чи він же тобі благодарить? і як?... О Боже праведний, буди і всегда милостив нам грішним!... Більш євого не вмємо що їй сказати!

От і ріднесенний туманець (мрава) нав на річеньку мов парубок приголубившись до дівчиночки і у куні з нею побігли ховатись меж кружими берегами. Далі і хмарочки стали розходитись, порідчали і стали звертатись купками, мов клубочки, розступатись, щоб

дати дорогу для якогось иншого, важного гостя, ніби царя якого, діючого добро усьому миру і покотились геть-геть за круті гори, щоб тільки відтіля дивитись на те що тут буде!... Ось і зачервоїло на тій дорозі, де йому треба йти і розіслалось мов сукню, як кармазин красне; далі, непаче срібні цвітки по ньому хто поспав; а тут і увесь путь став мов золотим ніском по червоному полю поспаній... Зазолотились і верхівя дерева про лісам... і ось золотий по ших нісок спилеть ся по дереву нижче... нижче... Усе стихло... Чогось жде!... Стало виширять зва землі... що? І світлю і огонь і краса... І вже і на крайок його не можна зирнути оком, щож буде як усе явить ся миру?.. І золоті промінні від нього обещали усю землю, і самії небеса стали ніби ще краще... Усе мовчить, жада, щоб швидше явила ся у повноті краса миру.. Іде... вижтілює зовсім... озрило землю і... непаче повелївало: »Хвалїте Господа, що создав і мене і вас і кождий день посила мене давати усьому миру світ і усякому диханію живнї...« Тут знова пташечки непаче по чийому научено защебетали, усе мов знова ожило, чоловік знов принявєь за дїло своє... і що то: увесь мир ізрадував ся!...

IV.

Ось ввійшов і Василь із садка. Він добре чув, що Маруся з Оленою змовились у купі йти на місто, так він вже і не пішов до дому в город, а у тім же селі, від города веретов з чотири, скитав ся усю ніч, і як стало світати, то він вже і беріг їх. Визправивши із садочка, побачив, що дві дівчини геть-геть відстали від пароду, тихенько йдуть собі і розговорюють: він зараз відгадав що хто то йде, бо серце у нього тьохнуло і подало звістку. От-то він і пішов, буцім то у город, тихою ступою, похиливши голову, мов задумав ся, а у самого аж жижки (жили) трусять ся і дух йому захватує від радощів, що ще побачить Марусю і поговорить з нею.

От ідуть дівчата; Олена як сорока скрегоче, що на ум збере, а Маруся буцім то і слуха, та усе про свес гада... аж зирк!... і пізнала свого Василя!... руки і ноги затруєли ся, у животі похолонуло, дух занявсь і сама її з місяця.

»Та йди бо ливчисе. — крикнула на неї Олена. Чого ти зупиняєш? І так снізнилась.«

— Та хто його зна, чи сніткнулась, чи що. — каже Маруся, сама-ж її з місяця, хоч так би і летіла до Василя, як та голубка до голуба; бо вже й забула, що мабуть він не її любить, що він вже посватаний на хазяйській дочці... усе забула, а тількик того й бажа, щоб бути у кущі з своїм Васильчком.

От як почув Василь, що дівчата за ним гомонять, озирнувсь до них, взяв ланочку, поклонивсь і каже:

»Добрийдень, дівчата. Боже вам помагай!«

— Спасибі!... нехай і вам Бог помагає! — сказали йому ув один голос дівчата.

От їм і каже Василь: »Чи не бігла против вас яка собака?«

— Цур їй, неск від нас! — каже Олена; і — ми її не бачили: хіба де біга?

»Ось тутечка тільки перед вами кидалась на людей« — казав Василь: — то проженуть її, а вона відтіля забіжить, тай не знаєш, відкіля її і стерегтись. Та така сердита, на всіх так і кидаєть ся. Так я отсе вилонив собі коляку, та йду і озираюсь«.

— Ох, лишенько! я її боюсь! Вернімось Марусю, — каже Олена.

»Не бійтесь дівчатка; адже ви у город і я у город, то я з вами буду йти, а коли набіжить, то вас обороню!«

— От спасибі! Тепер нам, Марусю, не страшно — казала Олена, а сама радіснька була, що з парубком буде йти усею дорогою. От так і пішли собі у кущі. Зовеім же то наш Василь збрехав, що будьто там

бігала яка-б то собака. О, він знаромше їх налякав, щоб вони припросили його проводити їх і щоб не церемонилися з ним їти.

Ось як йдуть і Василь, їх попережа — звісно вже, молодецька походка (хід) против діночої, — тай піджида їх; от Маруся збрала ся, як би то з ним заговорити, а далі каже:

»Вачите, як ми тихенько йдемо і ви нас піджидаєте. Може ми вам боронимо (перешкаджаємо)«.

— А чим? — каже Василь.

А Маруся каже: »Тим, що може вам... нильно треба у городі бути? Може вас хазя... хазийр жде?« себто на здогад буряків, щоб виштити його, чи не скаже чого про хазяйську дочку.

— І вже мені тепер город! забул про нього і думати, — сказав Василь, а далі тяжко здохнувши і каже: Одно в мене на думці — колиб то Бог поміг! Тільки за тим і піду до хазяйна, щоб...

»А чому ви учора на псеїллі не танцювали?« — перебила йому Олена, почала з ним пацекувати. Він їй слово нехотячи скаже, а вона йому десять: та так і стриже, та вигадус, та докладає, та прицираєть ся, що вже Василь п'яним побіггом і не відчепить ся від неї. А сердешнаж то Маруся зачепила було Василя. — тепер і сама не рада. Вжеж тепер він не талочнеє, свазав, що у нього є на думці і що за тим тільки і йде до хазяйна. Се вже певно, щоб домовити ся об сватанню на його дочці.

От у таких гадках та думках іде не іде і ноги не служать і сердить ся на себе, чого вона на торг пішла; сёрдить ся на Василя, чого він їм на зустріч попав ся і вже мов заеватаний, а з чужими дівчатами ходити-ме по базарю, сердить ся і на Олену чого вона така весела, чого так з заеватаним парубком паццикус: сердить ся на усіх і за все, а сама не зна на кого і за що.

От прийшли у город, походили по базарю: Олена зараз скупила усе, що треба їй було, а Маруся тільки ходить за нею та світом нудить і усе нападаєть ся на Олену, що притьмом пора до дому. А Василь усе за ними ходить, та як той міхопона у колядці — носить Марусини кошик та складає, що Олена купує. Далі осмілився якось то спитати Марусю (бо бачивши, що вона цілу дорогу мовчала, думав певно, що вона на нього сердить ся), тай пита:

»А ти, Марусю, чом не купиши?«

— Та мені не богацько... де чого й купувати... — каже Маруся, тай відвернулаєь від нього, щоб не дивитись на чужого жениха: тільки їй треба купити матері кресало на дьольку... а батьковн шток красних... на мережки до хусток... та яловничини... на Петрівку...

От-так навернякала (наплела) наша Маруся, що трохи їй сям Василь їй у вічі не насміявсь; ще то добре, що не чула свого Олена, торгуючи у перекупки шиньки.

Василь тільки собі тихенько усміхнувсь, бо догадавсь, що щось не так воно є, тай узявсь, що треба було Марусі купити. Покупивши і поекладавши усе до купи, каже:

»Вжеж як хочете. дівчатка, а я вас супроводжу аж до дому, щоб оборонити вас від собаки; тай мені таки у вашім селі є до одного чоловіка діло.«

Онять таки Василь збрехав; не було йому ніякого діла ні до якого чоловіка, а хотілось йому... та побачимо, що буде дальн.

От і пішли вони собі вять у кущі з города. Тільки що виїшли з улиць на стенок, от Олена як крикне:

От я дурна та божевільна! Забула зайти до шевця по батькові чоботи. Що тут мені на світі робити?«

Поговоривши порадились, щоб Олена сама вернулаєь у город за чоботами, за тим, що не далеко і у вулицях не страшно, а Василь, щоб зостав ся біля Ма-

руєї і щоб тут-же дожидали Олени, а вона муєїла шни-
денько пернутись.

От як zostали ся у длох Васиць и Марусею, та й
посідали на горбнку, зараз Васиць їй каже:

»Марусею! хоч ти розсердши ся на мене, хоч про-
женеш від себе, хоч не звелиш ніколи на очн попада-
тись, а я таки тобі тепер договорю, що учора хотів ска-
зати...«

— Що там таке? — спитала Марусея, а сама зли-
кала ся так, що не можна й розказувати, а сама не зна-
чого.

»Марусею! Чи я ж один був би такий на світі, щоб
побачивши тебе не полюбив щиро? Люблю тебе, Ма-
русенько, усім серцем моїм, люблю тебе більш усе-
го на світі!... Не сердь ся на мене, не відворочуй ся,
не затулий очнць своїх білою рученькою; дай їй мені
єуди, нехай пригорну її до свого серденька, та тогді
хоч і вмру, коли тобі не вродна щира моя любов!...
Щож ти мовчиши, чом не глинеш на мене?... Промов,
до мене хоч нів словечка: скажи, що ти не сердши ся
за мою любов, Розізнавай мене, розинтуй про мене,
може таки про мене щонебудь і добре почуєш?...«

Тільки що став Васиць так говорити, то Марусея і
не стямилась; серденько у неї так і бить ся, а сама як
у лихоманці, так і труєть ся, боїть ся і сама не зна-
чого; колиб земля розступила ся, так би вона і вшну-
лась туди, тай... Васиць потягнула за собою; колиб їй
кірила, полетілаб на край світа... та не сама, а усеб та-
ки з Васицем. Щож їй робити? Земля не розступаєть
ся, крил у неї нема, ноги нешаче не її, одну руку хва-
тив Васиць тай держить біля свого серця, а воно так-
же колотить ся, як і в неї, очнями зовсім еїта не ба-
чить, а ще таки другою рукою закрила їх, тай штибать
ся Васиць так тихеєнько, що й сама гаразд не чула:

»Аджеж ти проєватаний?...«

— Ні, Марусю, ні на кому я не сватаний і ні обданий дівчині до сеї пори і не думав. Побачивши тебе вчора, світ мені повернувся без тебе не хочу жити, та бачу й сам, що не можна мені без тебе й дихати. Тай де я найду краще тебе?

»А хазийська дочка? Адже він тебе бере у прийми?« — сказала Маруся вже трохи сміливіше, бо на серці їй не так важко вже стало.

— Не тільки хазийська дочка, та хоч би й королівна, хоч княгиня, та хоч би й сама схвiцерівна, — не подивлюся ні на кого, усім згордую для тебе. Одна моя втіха, одно моє щастя, коли ти мене будеш хоч трошечки любити!... Розкажи про мене, цілий год ждати-му тільки...

»Е! год!... так довго-бо...«

— Скільки хоч, що хоч роби зі мною, тільки не проганяй від себе, не сердься...«

»Та я не серджусь...«

— Чогож ти закриваєшся, чого відвертаєшся від мене? Може любиш кого другого? Кажу не соромся: нехай я сам почую від тебе, тай піду світ за очима!

»Ні бо... я другого не люблю...«

— Так глянь же на мене, не закривайся!

»Але! щоб не закриватись... мені бо стидно...«

— Чого-ж тобі стидно, скажи? Тут нема нічого, що я кажу...

»А тож і не стидно сказати... що я тебе... люблю? Ні за-що в світі не скажу...« — та сес сказавши, як заляче гірко і стала його прохати: »Василечку, голубччку, соколику мій! Не вишуй же в мене, чи я тебе люблю: я сього тобі з роду не скажу, щоб ти не поміяв ся наді мною... Я й сама не знаю, що зо мною стало ся; я ще нікого не любила, нікого не хотіла любити, цурала ся нарубків, а як побачила тебе, світ мені став немилый, усім я нудила, усюди я скучала; а як ска

зали, що ти проєсваташий, так я й сама не знала, що й робиш...

— Марусенько моя, лебідочко, зірочко моя, рибочко, перенілочко! — приговорював Василь, обнімаючи Марусю. — Яж землі під собою не чую... Я мов у раю! Чи не сплю лишень я... Чи се правда, що ти любиш мене, Марусенько? Скажи мені, правда?

»Не скажу, Васнлечку; їй Богу не скажу.«

— Чом не хочеш завірити (заповинити) об моїм щасті?

»Стидно-бо!..«

— Марусю! одже поцілую, коли не скажеш.

»Та хоч десять раз цілуй, аби не я тебе, а усе так не скажу...«

— От так-же!... от так... от так-же.. приговорював Василь, цілуючи її раз по п'ять не віддихаючи та вняти знову за тиж... га вже не зміг і слова промовити... А Маруся лежить в нього на руках, і сама себе не тямить, чи вона у раю, чи вона де! Так їй хороше було! Хоче щось сказати і слова не промовить; хоче від нього вирвати ся, так неначе прикована до Василевої шиї; хоче зажмуритись, так очі проти її волі так зазирають у Василеві очі, що як угіля на вогні палають; хоче від нього відвернутись, а і сама не зна, як горнеть ся до нього... А він?... Він тільки розгляда її неначе їсть її очима: забув увесь світ' хоч би йому тут цунок (армат-палці), хоч би хто його її кликав, нічим би не вважив, тільки що розгляда свою Марусеньку, держачи її на своїх руках.

Далі схаменулась вона; здихнула тяжко і крізь слези сказала:

»Васнлечку! що це зо мною сталося? Нічого не тямлю, не знаю сама себе: тільки у мене й на думці, що ти мене любиш, що ти мій!... Боюсь тільки, чи нема мені за се гріха?«

— За що, моя Марусенько? — сказав Василь.

пригорнувши її до свого серденька і поцілував щиро.

»Ох, не цілуй мене, мій сизий голубоньку! Мені все здасть ся, що гріх мав за се... Боюсь прогнівити Бога!...«

— Так я-ж тобі, моя Марусенько тим же Богом бо-жу ся, що нема у сьому нічого гріха. Він повелів бути мужу і жінці: заповідав, щоб вони любили одно друго-го і щоб до смерті не розлучали ся. Тепер ми любимо ся; дасть Бог сновнимо святій закон, тоді не розлучимо ся на вік пані; а до того часу, як зійдемо ся, нам можна без гріха і любити ся і голубити ся...

»А не дай Боже, як...« — сказала Маруся, тай пригугнула ся до Василювого плеча; і не показала і боїть ся зглянути на нього.

— Не доведи до того, Боже! — аж скрикнув Василь аж злякав ся, подумавши, про що Маруся йому тільки нагадувати стала. — Буду — каже — тебе, моя задуленько, як ока берегти. Ніяка екверна, бісовська думка і на серці не буде. Не бійсь мене, я знаю Бога небесного! Він покара за злеє діло, все рівно, що за дупногубетво. Не бій ся, кажу, мене: і колиб вже й так прийшлось, щоб ти стала забувати і Бога і стид людський, то я тебе обережу як братік сестрицю...

»Братіку мій милесенький! — скрикнула Маруся і обняла його рученятами: довго дивила ся йому у вічі, як тая ясочка, а далі й каже: »Тепер я сама тебе поцілую аж тричі, бо знаю, що й в тебе на думці нема ніякого худа (зла)«. Тай припала йому на плече, зашпиряючи йому у вічі, та так шильно, ніби той баранчик, що його хотять зарізати, а він жалібно дивить ся, так вона зирнула на Василя, а слезонька, немаче тая рогочка на цвіточку, так у неї на очницях засяла, та так жалібно, як тая сопілочка заграла, так вона його спитала: Як же ти мене після сего поклянеш: »Як же ти мене після сего поклянеш?

— Не говори мені сього, Маню, і не думай об сїм,

моя кришечко! Гріх божитись, а от я смертельною клятвою побожу ся, коли ти мені не віриш...

Вірю, вірю, мій соколку, мій лебедку! і щоб ти мені не сказав, усьому вірити буду!...»

Багато розказувати що там Василь з Марусею розмовляли; забули про увесь світ і де вони є і що кругом них і як би не гукнула ще з далека на них Олена, тоб — підкравшись тихенько — бачилаб усе як вони поговорюють, поговорюють, тай знова цілують ся. Як же почули Олену, так зараз і розрізнили ся, наче і не вони: Василь став, бунім мала дитина, пісочком пересипатись, а Маруся тут же знайшла черепочки, та дай у креймахи (забава черепочками) грати, а самі і не зирнуть ся між собою.

От пішли усї у купі до дому. Олена подумала: ніколи не була вона така весела і говірлива, та ще з парубком що було їх жахасть ся, як не знаєть чого, а тепер сама заговорює, жартує, вигадує і знаєть смієть ся з Василем, а мене бунім і нема з нею. У ранці як ішла, так пари з уст не пустила, а тепер не замовчить її на часнику: у ранці на сиду ішла і на мене понадалась, чого я сиду, а тут поперед усїх біжить, землі під собою не чує, та знаєть кидас на Василья го пісочком, то скипочками, а він її ловить, а піймавши... аж руки крутить. Се щось не даром! Тривай лишень, ти смирна що нас було за іграшки з парубками корини; я тобі відвдячу...»

Стали доходити до села, от Василь і каже:

»Тепер же прощайте, дівчатка. Мені так весело було з вами: євасної вам, і дуже євасної за все, за все. Не знаю, коли то з вами побачусь?« (А у Марусї аж слізовьки покотилась: обтерла пивидне хусточкою, щоб Олена не бачила, тай стала ніби го пісеньку мугикати і неначе підтанцьовує під неї, та сама шильно дивить ся у вічи Василю). »Нате-ж усе, каже Василь.

ваше добро; вибравайте з кошника; може чи не загубив я чого? А я вже піду своєю дорогою».

От дівчата стали вибрати. Олена все забрала і поклала за пазуху, а Маруся, переглядівши, поскладала у кошник і пішли собі. Тільки що відійшов від них Ваєнь чимало, аж Маруся буцім то схаменулась і згадала і каже:

»От так же! усе позабирала, а снігій каменець, що батько звелів купити, я й не взяла від Ваєнля. Побіжу, дожену його!« Доганя, а сама знай кричить, щоб він подождав. Вжеж щоб то Ваєнь та не почув би Марусиного голосу? Не знаю! Стоїть як на патичках і дожидає, щоб Маруся підбігла до нього і що то вона йому скаже!

Ось що то вона, догнавши його, казала: »Я зварилине буцім то забула у тебе снігій каменець, щоб тобі лишком сказати: Приходь сьогодні на озеро, що у нашому бору, я там буду, то ще поговоримо. Ну так, не займай мене, щоб Олена не догадалась. Кесюди каменець і прощай, мій соволикуну милий! Приходь-же!« — сказавши, та скільки с духу до Оленя.

»Добреж до якого часу! Не буде мене тепер зупиняти!»

V.

Прийшла Маруся до дому: Батечку! весела, моторна, і говорить, і розказує, і порасть ся за трьох так, що мати дивлячись на неї, аж повеселійшала і їй полішало. Хотіла було сваритись на дочку, за чим довго проходила, та та-ж як узяла коло неї леститись і приговорювати і розважати її, а сама ніч тінити, горники наставляти так, що горить у неї діло.

Не веніла мати оглянутись, вже у Марусі готов обід: сіла, ручки зложила, і знай матері розказує, як то їй було добре іти на базар холодком, що бачила на місті, як торгувалась, як купувала, і кого бачила, і з

ким говорила, і яка проява дучалась, усе, усе, до посліднього раз по п'ять розказувала: тільки про Василя ні чирк! Вонаб то хотіла і матері розказати, та не знала, з якого кінця узятись тай подумала: »Нехай-же спитаюсь у Василя; він мене навчить як про се розказати«.

Прийшов і старий Паум' обіда і дума: »З роду Маруся такого доброго борщу не варила, як сьогодні; і м'ясо добре спечене, і усе-таки гаразд, а дучче усього, що сама така веселенька і усе вигадус і жартус«. Далі і каже Насті: »Бач, як казав, що не треба її злизувати, ні шептати, само мшеть ся«.

Після обіду, чи прибрала Маруся, чи не прибрала, мерщій ухопила глеччок, тай каже: Підуж я, мамо, назриваю суніць: там таких богацько на базарі було; і пані дівчата горничками так і посять. І вам назбираю і може дещо і продам«. Ще мати їй нічого на се не сказала, а вона вже і за воротами і прямо поспіша у бір на озера. Хоч і бачить по дорозі суніць, та не збира а дума: »Василь може вже мабуте жде, піду швидше до нього: а як поспіжку з ним, то вертати мусь до дому, тогді і ягідок назбираю.«

Недівго шукала вона свого Василя: тут зараз і є. Як же зішлись, та дарма, що тільки може часів три не бачились, а так неначе десять год розно (окремо) були. Обнимають ся, цілує одно одного, розговоріють, розказують; то побравши ся за рученьки, ходють, то внять посідають, то внять за же. І не чулись як вже стало вечеріти. І тож бо правда, що коли будеш у купці з тим, кого любиш, то день так швидко пробіжить як часничка.

От Маруся перна крикнула: »Ох, мені лишенько! Чи бач, де вже сонце?«

— Так щож, пита Василь.

»А те, каже Маруся, як я до дому піду?«

— Не бійсь нічого, я тебе опровожу.

» Не те, щоб я боялась, а те, чо ягідок не збирала; а я за ними і проєнлась у матері. Що мені туг на світі робити? Розкажу Матері, що заговорила з тобою, тай забула«.

— Ні, Марусенько, потривай ще матері про мене говорити.

»А чому ж?«

— Ще, моє серденько, не уремя. Треба подождати.

»А як се можна? Матері і батькови треба усе зараз розказувати і ніколи перед ними не брехати. Щож я тепер скажу, що не набрала сунічок?«

— Що хоч. Мамо, те й кажи, а тільки не говори про мене: я сам, як прийде пора, я сам скажу.

»Так гріх же брехати і перед ким небудь, а не тільки...«

— Се не брехня і їм треба усе розказати; тільки як скажеш тепер, а вони, мене не знавши, подумають, що тільки звожу тебе з ума, тебе будуть лаяти, мене стануть цуратись і будуть нас розлучати. Потерпи, моя рибочко, хоч через Петрівку: я так наведу, що вони про мене будуть знати і чути щонебудь неогане; тогді пришло людей, тогді їм усе розкажеш. То брехня і гріх як зовсім потаїти, а то ми прежде якого часу їм нічого не скажемо. Чи так, моя навіночко? — сказав, тай поцілував її щиро, від серця.

»Може воно і так. — довго подумавши, Маруся сказала. — Я вже нічо не знаю, а усе робити-му, що мені скажеш. Тільки вже Василечку, мій козаченьку, як собі хоч, а я вже більни до тебе не виїду ні сюди, ні на базар, нікуди.

— А сеж чому? — сказав Василь, злякавшись.

»Як собі хоч, а тільки по моїй думні, се вже гріх, коли чого не можна матері сказати, та тее робити нишком від неї. Хоч резердись зовсім, не тільки так пасун ся, як тепер, тільки вже я не прийду і не дожидай

мене і не шукай мене. Ніше діло як би в поєватура була, тогдіб і нічого; а то хтошебудь побачить, та про мене ще й слава піде. Не хочу, не хочу! Нехай Бог боронить! Мені тепер і Олені страшно; вона щось дивилась на нас шльиенько, як вернула ся з города, і усе щось собі під ніе борметала. Зараз-же прийшовши, піду до неї і усе їй розкажу і попрошу, щоб до часу нікому не говорила. Прощай-же, мій соколикъ Василичку! Не сердь ся-ж бо на мене; адже ти кажеш, що скоро приїдеш старостів, от ми не на довго розлучаємось».

Скільки не просав, як то ні молив її Васиць, щоб таки виходила сюди хоч через день, або через два — так за що на світі не захотіла і з тим пішла до дому, не звелівши йому іти за собою. Він пішов, понуривши голову, горою до дому, а вона бором, тай здумала, щоб не так то перед матірю у брехузах зостатись: пішла против череди, знавши, що й Олена кожного вечера тож виходить. От і хотіла їй усе про Василя розказати і просити, щоб мовчала.

Олена не виїшла проти череди і дівчата сказали, що сьогодні ранком, поки вона була на місці, приїхали старости і жених аж з хуторів; та не подивилсь ні на закон, ні на що, бо чоловік крішко хорошиий і рушники ранком подавали, далі звінчали і узавши її з батьком і матірю поїхали і там на хуторах, аж верстов за двадцять і весілы будуть справляти. Агу! наший Марусі тронки легше стало, що не буде свідателя (свідка), як вона подружилла з Васицем.

Приїшовши до дому, тяжко їй було відбрехуватись перед матірю, що не принесла ягідок, бо з роду не брехавши ні в чім, не знала як і викрутитись і що сказати? Сяк-так, то чередою, то Оленою, затерла, зам'яла діло — і кінці у воду.

Поки поралась та прибирала і була з матірю, так їй і весело було, а тим більш, що матері стало легше і

вже піднялась з постелі; батько тож веселий і лаaska-
вий був до неї; от вона не тільки не журилась, та ще
сама собі дякувала, що так з Василем зробила; і ходя-
чи і пораючись усе думала: »Колібі швидше, можна
було розказати про Василя, то як би гріх з душі!».

Як же лягла на постіль, так і не подумала, щоб
спати. Зараз прийшов їй на думку Василь, як то він,
мабуть, журить ся, що не скоро з нею побачить ся; та
як і їй бути? Як, не бачившись з Василем педілю, або
може, нехай Бог боронить, і дві, як і жити на світі...
»Ще такі учора, дума собі, ще я не так його любила,
як сьогодні, після того часу, як він сказав, що мене
любить, та ще... як поцілував!« Та здумавши се, як за-
соромилась! і по ночі чує, що від у неї як жар горить!
»Щож отсе я паробила?« дума собі. »Чи сеж я, що і
слухати не хотіла об хлопцях? Крізь землюб пішла
від студа і сорому! А що як се Василь падо мною
смієть ся?« Тут їй ще душіійш стало: а далі як розду-
ма, що Василь зовсім не такий, щоб йому сміятись, і
що він божив ся, що ірїрко їй любить, то і утихомири-
лась, і тільки того соромилась, що... цілувала ся з ним
і у бору довго з ним сиділа. »Та сеж вже, так дума, і в
перше і в останнє. Се на мене любов пашала, а матуся
казала, що любов як сон: ні заїск, ні заєнни, і що ро-
біши, не знаєш, мов взі сні. Борони мати Божа, щоб я
гіршого чого не зробила! Та як не буду з ним бачитись
то і жартувати ні-з-ким буде. Добреж я зробила і сама
собі дякую, що не звеліла йому до себе ходити.

Так собі порадившись, устала (бо вже і розсвїло),
і зараз принялась поратнєсь. Щож? Тут корову доїть, а
сама озирать ся, чи не йде Василь. По воду пішла, о-
глядасть ся Василя; у хаті сало товче, а на дворі по-
глядала, чи не Василь їх відчиня. За стіл сїла обідати,
а сама у віконце усе зирк, та зирк, чи не йде Василь. І
жде його і не жде, і хоче, щоб прийшов і боїть ся, щоб
не прийшов.

Після обід, у хаті сидючи, дума: „Коли-б не ввійшов! Піду на вдвіря.” На двір вийде: „Коли-б не йшов гулицею, та щоб мене не побачив, піду лучше у хату.” І так знай світом чого нудить у день, а нічю мало чого й снить, усе їй на думці, що коли-то вона побачить Василя, і коли-то не буде з ним розлучатись.

І Василь не луччий був їй. Не тільки роботу, покинув хазяїна і город; знай блука круг села, де жила Маруся. Ходить, ходить, у бір піде, над озером: до з нею сидів, сяде — нема Марусі, не йде Маруся. По селу вулицями ходить, та не зна, де її хата, не зна як і батька зовуть і прозивають. Маруся тай Маруся, більш йому нічого петреба було знати, і він її не штав, за тим, що ніколи було; ще їй розказував, як її любіть, або слухав, як вона розказувала, що як вона його любіть.

От вже і пуцання прийшло, тиждень Петрівки минаєть ся; ходить наш Василь і не зна що вже йому і робить. Аж ось, іде своєю дорогою, бачить, чоловік віз мішки від вітряка та вісь йому і уломцясь. Чоловік той хоче, щоб підвзяти як небудь, так шкана не стоїть; і той чоловік мучить ся з нею, а друге й те, що і во за не підніме, бо вже собі старенький був.

От Василь, парень - друзяка, побачивши сеє, підійшов до нього, поздоровкав ся і каже: „Ке-лишень, дядьку, я тобі поможу, а то не з твоєю силою справитись з мішками і з шканою. Чоловік той подякував і попросив помогти. Василь як прийняв ся, разом справили віз і сяк-так, на трьох колесах можна було доїхати. Чоловік ще більш дякував Василеві і просив, коли по дорозі, проводити його до двора, щоб часом не порозв'язувало ся, тогді він впять не здужа справити, а вже вечеріло.

Василь пішов за ним помалу і нічого не розпитував, бо йому до сього було байдуже, тільки знай об Марусі й думав. От іде, та іде за возом — бачить, чоловік

у тім селі, де Маруся живе, та повернув у вулицю; Василь зрадував ся: „От, дума, тут пробуду, то може щоглябуть прочую про Марусю, як-то вона, моя галочка, поживає.”

Аж от з'їзжає чоловік на двір. Василь зирк! біжить його Марусю на зустріч до чоловіка і кричить: „Де се ви тату, були? Ми вже вас...” та й замовкла, як узрїла свого лебедика та з радощів уже не зна, що й робити; вернулаєь у хату, та аж труєть ся і не зна, що й казати.

Наум (се та і він був) позносивши мішки у комору, розп'рягнув кобилу і упоравши все з Василем, ввійшли у хату, посїдали, поговорили. Василь вже не мовчав, то про се то про те розпитував; про себе розказував, як живе, де служить: звичайний був против Настї, а на Марусю, що тут микалась то з кімнату, то в хату, то з хати у сїни, то з сїний виить у хату, і не дивить зовеїм і буцїм-то і не він. І вона собі дарма, пеначе його з роду внирне бачить.

Посидївши Василь і поговорившиєь, став збратись до дому. Наум і каже: „Приходь, Василю, коли хоч, до нас завтра обїдати; недїленька свята, ще наговоримось.” Василь сказав, що прийде, гоклонивєь і пішов з хати, а Наум і кликнув: „А де ти, Марусю? Проведи Василя від собаки за ворота.”

Марусї на руку ковїнька; мерщїй з хати і ще Василь не вийшов із сїний, вона вже біля нього і счепилась рученьками. Вона йому і каже:

„Василечку! як-би ще тебе не побачила хоч день тоб і вмерла.”

— Завтра, Маню, і я тобі розкажу, як я страждав без тебе. Тепер зділай милость, прислухай ся, що старї про мене казати муть. Чи будуть хвалити, чи корити? Тай розкажеш менї, щоб я знав, як наше діло почати.

— А ось що я зроблю, Василичку; коли мої старі будуть тебе хвалити, то я повяжу на голову червону сквидачку і коси покладу; коліж не дай Боже що пі, то повяжу чорну стрічку без кіс. Ти тільки приходиш так на мене і дивись, то й знати-меш. Прощай-же, мій лебедичку, до завтрього.

Увесь вечір Маруся, хоч ложки, миски перемивала, мискичи змивала, ніч мазала, мила ся, та все так тихенько робила, що її не чути було вовсі; боялась-бо вона, щоб через свій шелест не пропустити якого слова, що батько і мати казати муть про Василю; а ті знай його хвалять. Настя те й діло розказує, який він звичайний, який собою красивий; а Наум хвалять, який то він розумний, непаче псьменний; а — каже — знає в його весь рід: рід чесний, дядьки заможненькі, хоч він собі сирота; та ба — і отцевський син не буде такий бравий козак; нічого казати. Маруся не пропустила ні одного слова — ще з вечера наготовила червону сквидачку, щоб завтра на голову положити, і з веселестю, і з радістю лягла спати. тільки того вже не можна вірно сказати, чи спала вона ту ніч хоч часничку?

У ранці вирядилась що найкраще; пошлепа коси у самі маленькі дрібушки і вінком на голову поклала; повязала які були луччі сквидачки, а зверх усіх положила червону і квіточками завітчалась. Чи шатнулась там, чи як вже обідати у неї поспіло; борщк з живою рибкою (бігала сама з вечера до сусіда, рибалки, тай випрохала), каша пшоняна до олії, солоня тарани з пшеничними галушечками, та варенички з сімяною макухою. Упоравшись, ще з батьком до церкви сходила.

Тільки що вернувся з церкви, Маруся зирк у рікно, аж Василь уже і йде; зараз вибігла, буцім боронити його від собаки, а більш за тим, щоб подивитись,

що на ній червона скнидрчка. От вибігла, та мерції і кричить: „Не бієсь, не бієсь!“ а рукою поводить по любови, пеначе каже: „Не бієсь, ось бат, що червона скнидрчка!“

Ну, як там було, пообідали гарненько і поговорились. Після обід Наум зій до Насті святнись, тай заснував, а далі і Настя схилялась, тай заснула. А молоді, знай собі голубють ся та милують ся. Далі, як старі проснули тай сідли в хаті, то під коморою у холодку, аж поки зовеім у вечері Василь пішов до дому.

Уладив ся-ж нані Василь до старого Наума щодобний день: то діло було до коваля, то до бондаря, то так до чоловіка приходив за ділом, та усякий раз і зайде до Наума; коли застане то з ним, а коли не застане, то з Настею посидить, поговорить; і так вони вже до нього привикли, що коли який день хоч трохи забарить ся, то вже вони і скуцають, і той і та кажуть: „Не ма-ж паного Василя! не йде обідати.“ Бо усякий раз, вони його зоставляли у себе обідати. А Маруся? Маруся себе не тямла від радощів. Василь прийде, то вона вже пайде міщечко, де з ним обо всім тихенько переговорить і намилуєть ся; а коли і без нього, то тільки й чує, що старі його вихваляють.

VI.

От дождалсь і Петра, розговілись.

На самого полу-Петра, так вже перед вечером, вбога Настя в хату, аж задихалась, тай кричить:

„Науме, Науме! либонь старости ідуть.“

— До кого?

„Та до нас, до нас; от вже у дворі. Сідай швидше на лаву! А ти, Марусю, біжи хутко у кімнату, та вірай ся“.

Маруся, як тільки почула про старостів, то що бу

ло у руках, усе понукала і не стамить ся, що й робити, тільки дивить ся на матір, а лиці як жар, так і горять; а сама була рум'яна, а то почервоніла як калина. От мати мерцій пхнула її у кімнату і стала її убирати у нову плахту і усе, що треба, по дівчачи.

За тим ось стукнуло під дверю палицею тричі. Наум хутко достав нову свиту, новий пояс, одягаєть ся, підперізуєть ся, а сам трусить ся, неначе з переляку і каже собі шпичком: „Господи милосердний, дай мені й донечці доброго чоловіка: не за мої гріхи, а за її добрість пошли їй щастя.”

От вже стукнули і в друге, теж тричі палицею.

Наум, одягнувшись зовсім, змінив із скатерті, що на столі, і посунувши хліб, що завжди лежить на столі, к покую (а за тим Настя засвітила свічку перед образами) сів на лавку в кінці стола і дожидаєть ся.

Аж ось стукнули під дверми і в третє, теж тричі.

Тоді Наум перехристив ся і каже до них:

„Колі добрі люди та з добрим словом, то просимо до господи. Насте! Ідиж сїдай і ти.”

От Настя за тим упоравши Марусю, вийшла і перехристившись тричі, сїла біля Наума.

За Наумовим словом ввійшли в хату двох старостів, люди хороні, міщане, у сніх жупангах, аглицької каламайки, поясами понідперізувані, з наличками, і у старшого старости хліб святий у руках. За ними ввійшов Василь... Крий Мати Божа! Ні живий, ні мертвий, білий як сїна.

Прийшовши у хату, старости помолитись Богу святому і поклонились хазяїну і хазяїці.

Зараз Наум (хоч і знав дуже добре, а тільки для закону) пита:

„Що ви за люди і відкіля і за чим вас Бог приїє?”

Старший староста і каже: „Пржеде усього позвольте вам поклонитись і добрим словом приелужитись. Не

гордуйте вислухати нас; і коли буде тес, то ми і онес; колиж наше слово буде не в лад, то ми і підемо назад. А що ми люде чесні і без худої науки, то от-вам хліб святий у руки."

Наум, взявши хліб, поцілував, і положивши на стіл край свого хліба, каже:

Хліб святий приймасмо, а вас послухасмо. Сідайте, люди добрі! До чого ще дійдеть ся, а ви своїх ніг не турбуйте, може і так з далека ішли. А з якого царства, з якого господарства?"

Старший староста і каже: „Ми є люде німецькїї, з ідемо з землі Турецької. Ми собі ловці, удалїї молодці. Раз дома у нашій землі випала метелиця. Я й кажу товаришу; „Чого нам дивити на таку сніговицю, ходім ськати усякого звірю! — І пішли. Їздили, слідили, і нічого не почувли. Назустріч нам як раз іде на вороному коню отцей князь (а Василь устав, гай кланяеть ся, бо се про нього говорили!). От після зустрічі він каже-говорить нам такії речі:

„Ей ви ловці, добрії молодці! Услужіте мені службу, покажіте дружбу; ось як раз попалась мені лисиця, зобачте, трохи чи не красна дівиця. Їсти-пити не жадаю, а їй жалю. Поможіте, піймайте; чого дуня захоче, усього від мене бажайте. Десять городів вам і стирту хліба." От ловцям - молодцям того і треба. Пішли ми по слідам, по усім городам. Перш слід пішов у Німеччину, а далі у Туреччину; ходимо, шукаємо, а її не піймаємо. Усі царства - господарства прийшли, а її не знайшли; от і кажемо князю: „Не стільки звіря в полі, що кунця, пошукаємо де інде, найдеть ся і красная дівиця." Так князь затявсь. „Скільки, каже - говорить, по світу її їзжав, у яких царствах - господарствах не бував, а такої купці, ніби красної дівиці, не видав." От ми уже по сліду ішли, та і в село — як зоветь, не знаємо — прийшли. Тут внять пала метелп-

ця; ми ловці давай ходять, давай слідять; сьогодні рано усталн і зараз на слід панаали. Пішов наш звір та до вас у двір і з двора до хати; тепер жадаємо його піймати. Певно вже наша куниця — у вас у хаті краена дівця. Нашому слову кінець, а ви зробите нашому ділу кінець. Віддайте нашому князеви куницю, вашу красну дівцю! Чи віддаєте, чи нехай підросе?”

Поки староста се законне слово казав, Маруся у кімнаті усе поклюши біла, щоб батько віддав її за Василя, а він, сидючи на лавці, крізь двері дивить ся на неї, та тож то здихне, то з нею переглянет ся. Як же усе староста розказав і прийшло ся батьковн отвітне слово казати, вона так і припала до дверей і слуха.

От Наум усе насунувшись слухав, номовчав, а далі каже:

„Не вмію я до прикладу у сім ділі сказати. Спасибі вам за вашу працю. Йдете ви з дальної дороги, то можеб ви вишили по чарці?”

Маруся як се почувла, та в голос! Настя аж об поли руками вдарила, таї крикнула:

„Ох мені лихо? А чомуж се так?”

А Василь так об землю і кинув ся, та аж пришовз на вколійшках до Наумових ніг та цілує їх та гірко плаче і просить:

„Будьте мені батеньком рідненьким! Не згнущайтесь бідним сиротою!... За що в мене душу віднімаєте? Не можу без вашої Марусі жити! Буду вам за батрака вічно служити... Буду усякую вашу волю сповняти.. Що хотіть, те й робіть зо мною! Дайте сиротинці ше на світі прожити!...”

Тут Маруся, забувши, що й гоже і що ні, вибігла тож собі і впала до ніг отцевських і просить і плаче, то кишет ся до матері і руки їх цілує і приговорює:

„Таточку! голубчику, соколику, лебедику! Матінко моя рідненька! утіночко моя, перепілочко, голубочко!

не погубляйте свого дитяти, дайте мені бідненькій ще на світі пожити! не розлучайте мене з моїм Василечком... Не держіть мене як дочку, пехай я буду вам замість наймички; усяку роботу, що скажете, буду робити, і не охну. Не давайте мені ніякої худобоньки, буду сама на себе заробляти, буду вас доглядати і шанувати, аж поки жива. Хоч оден годочок дайте мені з Василечком прожити, щоб і я знала, що то за радість на світі."

От-так і Маруся і Василь одно перед одним усе просили своїх старих, та так жалібно, що старости обидва повставали і знай полами слези утирають. Далі старший староста не витернів і каже:

„Ох панове - сватоє! Не слід мені, бувши у сьому важному чині, лишне слово говорити; моє діло таке: сказав, що закон велить, та і жди одвіту; що почувеш, з тим назад іди. Сказано дати нам по чарці, так вже тут нічого доброго ждати. Одначе, видючи їх слези і просьбу, якось то моторошно і нам не сказати чого-небудь. А що-нак, Олексієвичу? Нігде дітись: благослови діток, пехай Маруся нас повяже."

Наум тільки покрутив головою, обтер слізку рукавом тай внять понурив голову і мовчить.

Староста каже: „Може стара мати сее усе вередує?"

— О батечки мої! — зараз каже стара Настя, — чи як-би не хотіла щастя своєму дитяти? Адже вона моя утроба. Та деж нам дучого Василя ськати? Він дитина розумна, покірна; усяк би нам позавидував. Так хіба-ж я не жона своєму мужу, щоб не мала його слухати? У нас іде по божому та по старосвіцьки: він мені закон, а не я йому. А чому він не віддає, я не знаю: він Василя завжди любив. Кажі-бо, Науме, що се ти робиш?" Тут знова приступили і діти плачучи, і стара

Настя голосючи, і старости кланяючись, та знай просять Наума.

Мовчав він, мовчав, тільки знай сльози ковта, далі устав, здохнув жалібно, перехрестивсь перед Господом милосердним, тай каже:

„Одна в мене на світі радість, моя Марусенька! Що божий день молюсь, щоб вона була щаслива; так як-же, молившись об однім, буду сам робити друге? Молившись об її щасті, сам буду її тоинги? Прощайте, панове - сватово! Коли хочете, то сиравді вишійте по чарці; коли-ж ні, то не здивуйте, дайте і мені покій, бо... Ох, не хотілось було сього казати, та ви мене розжалобили!... Бо мені дуже жалко, що рішаюсь Василя, та нігде дітись. Прощайте, люде добрі, ідть собі, не здивуйте.”

Тут впять усі приступили до нього, ще коли, кажуть „любиш Василя, так чом не віддаєш за нього Марусі? Маруся-ж так і повисла йому на шию і обмива його слізеньками, а Василь тож припав на вколїшки, та гірко плаче, та знай просить.

„Але? чому не віддаю? — сказав Наум здохнувши: — „бо жаль свого родження. Не той час; при такому важному ділі, як сватанє, не можна усього говорити. Прийди, Василю, завтра, та сам, без людей, от тут я тобі все розкажу. Більш нічого і говорити; прощайте! От вам ваш і хліб святий.”

Чи хотіли, чи не хотіли старости, узявши хліб назад, пішли з хати з Василем, або так сказати, що повели його, бо він сам не здужав і їти.

Зостав ся Наум із своєю сімєю, сїв собі і сумує. Маруся аж звалила ся на піл від сліз, і Настя плачучи сиділа над нею і дивувала ся, що се старому стало ся, що разом зневажив Василя? Об вечері ніхто й не думав; нікому було поратись і ніхто не хотів пічого їсти.

От сидів Наум, сидів; думав та думав, а далі і обіз-
вав ся:

„Годі плакати, Марусю! Устань, та слухай, чого
я шитати-му.”

Не той був Наум батько, щоб його могла Маруся
не послухати. Чи здужала, чи не здужала, а коли бать-
ко каже без жартів, та трохи чи й не сердитий, то тре-
ба уставати. Устала і втерла слізоньки і жде, що він їй
скаже.

„Ти бачу, Василя знала ще перш, чим я його при-
вів?”

— Знала, пан-отченьку! — і затрусилася, як о-
сиковий листочок і опустила свої довгі вій на очі, щоб
не бачив батько, як їй стало стидно.

„Як-же се було?” — спитав він грізно.

Тут Маруся, хоч і заніяючиць, а розказала йому
усе: як побачила його у перше на веселі, як їй стало йо-
го жалко, як він цятав ся горішками, як і на базар іду-
чи зійшли ся, як з базарю вертали ся, що говорили і —
нігде було правди діти! — як і цілували ся...

„Ну, ну, що далше: а почин хороший”, — каже
Наум, а сам і видно, що як на пожах сидить.

От Маруся слякнувши, веселійши стала було роз-
казувати, як змовили ся з ним зійтись у бір на озера і
як зійшли ся, і як...

„Годі, годі!” — закричав не своїм голосом з сер-
ця Наум. — „То вже розказуй матері, що не вмiла тебе
берегти і від худа відводити”. А сам схопивши шапку,
хотів було втікати на двір, так Маруся так і вхопила
ся йому за шию і каже:

— Ні, таточку, ні, мій сизий голубчику! Не погу-
била себе твоя дочка і не погубить. Матіночко моя рі-
днесенька! Лутче мені усяку муку прийняти, на смерть
пиду... а не принесу тобі ніякого безчестя ні для якого
пана, ні для ніякого однорала; я пам'ятаю твої молит-

ви, я знаю, що я ваша дочка, так чи можна, щоб я на свою погібель ішла? А ось-як у нас було... Тут вона і розказала, що собі з Василем говорила, і як у них там було, і як вона заборонила Василеві ходити до себе і для чого. Розказала і те, як скучала і журилась без нього; усе розказала до послідного часу, як що було.

Наум ще таки спитав ся: „Гляди лишень, чи все сьому правда і чи не потайла ти чого?“...

— Усею правду вам сказала і що нічого не потайла, так коли велиш, тату, щоб побожилась, то як хоч, так і побожусь.

„Гріх великий, каже Наум, божитись, а ще гірше, як надармо; я-ж тобі і без божиї вірю. Тепер слухай мене, Марусю. Нераз тобі казав, що дівкою тобі зоставитись не можна, треба заміж іти. Приказував тобі, що тільки кого полюбши, зараз мені скажи прямо, а я, побачивши, що воно таке є, так-би діло і кінчав; коли мені не годивсь, то я-б тобі сказав: не треба, не знай його; а колиж-би годив ся, тоб йому поперед усього сказав-би, щоб і ти не знала: прищай, козаче, за рушніками, за тим, щоб поки до сватаня, так щоб не було у вас ніякого жениханя, бо воно до добра не доводить. Щастя і твоє і наше з Настею, що Василь такий чесний і богоязний; а другий, і не счула ся-б як би навязав тобі камінь на шию, що й по вік би його не зняла, хиба-б з мосту, та у воду. Як би я знав з самого першу об Василеві, то я-б тобі сказав, за чим не віддам за нього; і ти-б так не пристала до нього і легше було-б його забувати. А тепер як хоч, так і терши, бо не віддам.“

Тут Маруся, як розказала перед своїми усю правду, то й стало їй на душі веселійше і на серце полегшало; почала знова просити батька, щоб таки віддав за Василя, а що вона хоч вік у дівках сидіти не хоче, а ні-за кого не піде, окрім його.

„Говори! — каже Наум, — а знаєш ти, голово, що батько лучче бачить твоє щастє, чим ти? Ти молода, дурна! лягай-же, дівко, спати; завтра будеш старіша, чим сьогодні, а від того і уміина. Перехристинь її тай пішов собі від неї.

Нї світ, нї зоря, а вже Василь і в Наума. То сяк, то так пробули до обїд. І варивши обїд і подававши на стіл, Маруся заливала ся слїзоньками, відгадувавши певно, що в останнє бачить Василечка. Та правду сягаючи, так і всі не веселї сидїли, а за обїдом до страви єїхто й не приймавсь.

От як позбірала з стола, Наум і каже жінці і дочці: „Ідїть собі або у кімнату, або під комору, на простор шити, а нам тут з Василем не мїшайте.“

От, як повиходили вони, Наум і каже:

„Василью! сядь лишень біля мене, та слухай не перебиваючи, що я тобі скажу. Не по моїй правді, бо у мене опрїч грїхів нема нічого, а за отцевськи і материнські молитви, наградив мене Бог милосердний жінкою доброю, роботящою, покірною і не сварливою. Батьківщини ми з нею не розтратували, а по троху, Бог благовляє, усе добавляєм. Велика милость божа! Рано і вечер дякую за наше не оставленєє, а що найбільша милость божая до вас грїшних у тїм, а що найбільша милость божая до нас грїшних у тїм, що наградив нас дочкою; та ще якою? Се не чоловік, се ангел святий...“

— Ох, правда, дядечку... — перебив Василь, а він його зараз зупинив і каже:

„Дить-бо, Василью, мовчи та слухай, і не перебивай мене. А ти, бачивши її очи або щокї і що вона во всім собою красивсьька, тай хвалиш її; а я не про її тїло, я кажу про її душу. Яка-то вона тихая. слухняная; Бога небесного знає, і любить, і боїть ся прогнївить його; нас шанує і бережить ся яко мога, щоб нї в чїм

нас не прогнівити. Жалослива не то що до чоловіка, та аж до манісінької комашки. Худа п'якого і по духу не зна і боїть ся самії думки об нїм. Яка сама добра і не злобна, так і про усіх дума; усякому повіригь, і Бог її сохранив, що вона тебе, а не кого ледачого полюбила; з другим-би пропала на віки вішній. Та й ти її сердешну, збів було з папталіку, знаю усе. Ох! гріх так робити!”

— Дядьку! — обізвавсь було Васиць.

„Мовчи, племешнику; ти розкажеш оієля. Таку-ю-то дитину нам Бог милосердний дав; хоч я і батько її, я не можу против правди казати. Щож ми називаємо ся за родителі, щоб не думати об щасті свого дитя ти? Як кажу: коли-б вже і сяка і така, ну, так-би і биць. А за її добрієть, за її смириоту, покїрність, треба її та кого мужика, щоб її був як отець, щоб він її кохав, жалував, щоб не дай Бог! — коли і транлюєє. якеє худо, чи ділом, чи думкою, так він би її підвчив. вчив би її на усе добре, не давав би її кому зря зобиджати, а покїрну та смирну, як вона, хто захоче, той і зобидить. Чим нас Бог благословив у сїм світі, чи худобинкою, чи скотиною, усе тут би зостало ся зятеви за тим, що я хочу зятя, коли Бог благословить, узяти до себе у прийми. Так се вже не чие, як моє діло, глядіти дуже шльно, щоб він був хазяїн добрий, щоб хоч би вже не розтратив і не розтеряв, що від нас прийме і щоб і її не до бів до якої нужди; а коли Бог благословить діточкам, так щоб і їх до путя через науку довести і де-що і їм зоставить ся. Тепер скажи мені, Василю, не правду я кажу?”

— Правду, нан-отче, святу правду ви говорите. Колиб ваїна милость, щоб мене наградилш Марусею, я-б усе те сповнив, що ви тепер розказуєте.

„Не можна, Василю; не будеш ти її таким мужом і хазяїном, як хочеш, бо се не від тебе. Коли-ж я знаю,

що сьому не можна бути і бачу свою Марусю, що зовсім і розум погубила полюбивши тебе... Вона тепер рада за тобою хоч на край світа, іще то Господь її не зовсім покинув, а то думаю... Крши Мати Божа! (аж скрикнув Наум і перехрестив ся). От по сьому то, прошу тебе лаекаво, тай приказую, як отець мого дитяти: покиннь її, забудь, не ходи до нас не знай її, хоч би вона тобі де повстрічалась; не погубляй її і душу її, тай нас не пхай живих у яму, прошу тебе об сїм... (сказав і гірко заплакав) дай нам епокійно віку дожити і не доведи нас відвічати за неї на тїм світі!"

— Та чом же ви, Наум Семенович, думаєте, що я не буду добрим її мужем і хорошим хазяїном?

„Тиж мені розказував про себе. Ти сирота; у дядьків твоїх по два, по три сини, і ти з ними у одній еказці. Сказка (виказ тих, що мають ставати до войська), ваща девятидушна, дядькові хлопці малі; а як приїде бранка, то певно тобі лоб забриють, бо ти сирота, за те бес нікому заетушиться; і дядьки екажуть: ми тебе поїли, зодїгали і до розуму довели, служи за нашу чергу. А що тогді буде з Марусею? — Ні жінка, ні удова; звісно, як салдаток шанують: як еаму послїдну панлюгу, і ніхто і не вірить, щоб була салдатка тай чеена. Тай троха чи й не так? Де їй за полками таскатись? А молоде, дурне, попадеть ся ледачим людям, наведуть на усе злеє. Худобу поростаскають, повідинають. хто її защитить? (Заетушить ея за неї). Діточки без доглядї, у бідности, у нищетї, без науки, без усього, помруть або, не дай Боже! бездільниками етануть. А вона за тим і зіетарїєть ся, немощі одолїють, бідність, калїчество... тїльки що в ишиталь, до егарцїв!" (сказав се тай заплакав, як мала дитина). „Не приведи, Господи, і ворогу нашому такої судьби!... Так от, Василю, як-би я тебе полюбив, так мені тебе жалко; як рїдного сина! — а не хочу загубити своєї дочки, і такої, як наша Ма-

руся. Тепер сам здоров бачиш, чому не можу тебе зятем прийати.”

Довго Василь думав, похиливши голову, а далі аж повеселів, та й каже: „А як я найду за себе заступника?”

„Заступника?” — подумав Наум, а далі й каже: — „А з чогож ти найменш, коли тільки получаєш від хазяїна вісімдесят рублів у год, а батькової копійчини нема.”

— Дядьки допоможуть.

„Не числи на те, Василю; допоможуть та не тобі, а собі. До чого дійдеш ся, тобі за тебе лоб забриють, а найомщик онісця піде за дядькових хлопців. Рад-би і я тобі допомогти, та усе не те. Як знати-муть, що в тебе жінка богата, то так тягнути муть, що тільки держись і усе до кінця не доведуть, усе заставляти муть, щоб було за що вчештись. Коли ти сам, своєю конійкою здужав наняти, так-би так! Василю! От тобі образ Царя не бесного і його Матері Пречистої і Миколая святого! Принеси шесьмо, що найомщик прийняв за самого тебе, і за твої гроші — от тобі зараз обома руками віддам Марусю.”

Як ударить Василь, вслухавши усе, руками об груди, як припаде на стіл, як заплаче, а далі сказавши: „Усьому, кінець.” вшпів ся на шню, обняв Наума кріпке і каже: „Прощай, мій...! Колиж тобі хоч трохи жаль бідного Василя, будь ласкав, будь жалісний: поклич сюди Марусю, нехай я при тобі попрощаюсь з нею!”

„Добре Василю, каже Наум; та глядиж: Попрощай ся! Чи розумієш?”

— Усе знаю і усе зроблю, як мені кажете.

От ввійшла Маруся, а за нею і Настя.

Василь, узявши Марусю за руку, і каже: „Мару-

сенько! Правду, велику правду сказав мені твій батько. Треба нам розлучатись!"

— І на віки? — через велику сльозу спитала Маруся.

Побачимо ся... і будеш ти моєю, коли не на с'їм світі, так на тім! Прощай, моя Ма... і не договори́в, як вона зомліла і покотила ся йому на руки. Він її пригорнув до серця кріпко, поцілував, віддав її нечувственимому батькови на руки, поцілував руку йому і Насті... і нішов швидко не оглядаючись...

VII.

Не будемо розказувати, як кріпко і як довго Маруся за ним журплає. Ледве-ледве, сердечна, з журби не вмерла. Скільки вже батько з матір'ю її не розважав, усе нічого, а тим іще пуще, що не знала вона, за чим і куди Василь її дївав ся; чи на довго він скрив ся, чи вернеть ся і коли ще то буде? Питала ся пераз і батька, — щож? не знаю, тай не знаю. Бо й справді він не знав, з якою думкою і куди він скрив ся.

Що божий день перебере горішки, що ще на весілі, як побачишесь у перше, та він її дав, перебере, поцілує, та внять до серця і положить. Або коли вільним днем від роботи піде у бір на озеро, де з ним раз проходила ся, там посидить, поплаче, і з тим і до дому вернеть ся. Мати не дуже її заставляла поратись і робити, так сама бралась за все. ..Мені, каже, не так на серденьку тяжко, як я що небудь роблю." З подружками ніколи не грала і вже овеї до них і не виходила.

Одробили ся у поли, стали від Семена з вечера сидіти, Маруся приняла ся пряти: а з Покрови у до-світа встає, пряде, шие, пораєть ся і все журить ся і чашенько, як заберець ся куди-небудь сама собі, то пла-

че-плаче, так що й Господи! Бо об Василюви ні чутки, ні вісточкн; як у воду внав.

От і Пилшівка; от і Гашино Зачатис, зачали парубки заєцати старостів до дівчат. Знай люде ходять по вулицях з паличками у руках. То гляди: Ідуть двос понерешязувані рушниками, бодрять ся, вихвалюють ся: от там і там таку то за такого посватали. А инші свшничою стежкою, по під плотами, мовчки собі ідуть і під плечем замість хліба святого несуть... гарбуз! Еге! нігде дїтнє: як заробили, так і відвічать.

Неодні старости заходили і до старого Дрота сватати Марусю; так щож? „Таточку мій ріднєсенький! Я їм, каже, піднеси по чарці!” Старий було гримне на неї: „Чи ти дурна, та божевільна! Чом ти не йдеш! Люде хороші, чесного роду, парень бойкий; чи тобі поповича, чи кунця треба?”

„Василя, а коли не Василя, то нікого!...” — каже було Маруся. Мати її у слези, а батько було аж розсердиться, таї крикне:

„Та де того Василя возмемо? Тепер ти людшї цураєш ся, а там стануть і тебе люде цуратнє і досидиш ся до свої коєи.

„Дарма, таточку! Без Василя не страшна менї і до мовна, не то свва коєа.

Здвигне тільки плечима Наум, подума: Нехай ще до того году, таї замовчить. І йому жалко було, що про Василя не було ніякої лутки; бо він його дуже любив і все надїявсь, що він з собою що небудь до путн зробить.

От і мяєшці пройшли і усього нішла слава, що Дротова Маруся і горда і иншна, за тутешних парубків не хоче, а жде собі нащча ізза моря. Вона про єюю славу знала, сміялась і каже було: „Дарма! і підожду.” Парубкам же хоч і крінко досадно було, що така краси

ва і богата дівка у лад не дасть ся, та нічого було робити: силою не возьмені.

Прийшов і піст, відговівнешь і слава тобі Господи! дождаленсь Воскресеня. Маруся у велику суботу сама начинила паску, положила туди ячюк, імберю, бібків, шапрану, і спекла ся паска і впеока, і жовта, і ще у нечі заруминилась. Полагодила усе, що треба, а на самий Великдень у ранці з батраками понесла до церкви на посвященє паску, бараниччя печеного, порося, ковбасу, кращанок з десяток, сало і грудку соли, і розіславши на цвинтарі у ряду з другими хустку, розложила усе гарненько, як її мати навчила, бо пастьця після недуги не пішла з двора. Наум же став у церкві божій і молить ся.

Коли Наум приходив до церкви молитись, то вже справді молив ся, а не ловив вітрів, не розглядав ся і сюди і туди, а стояв, як треба, неначе перед самим Богом Господом, царем небесним, і тільки слухав, що читають і співають. А сього-дня, у такій великій празник, ще більш молив ся і на серці так йому було весело, як і усякому богобоязному, кого приведе Бог дождатись Великодня.

От як він стоїть і молить ся, служба божя співаєть ся, вийшов на серед церкви читати Апостола... і хто-ж? Васиць!... Наум дивить ся і сам собі не вірить, чи се він, чи не він?!... Та він же овеї не пшеьменний! Як же він буде читати? Може на вмання, без книжки; може витвердив на память? Побачим!

От Васиць вже і „Павла чтение“ сказав, тай почав, та що за голос важний! Четний, голосний півбасов, та понятний!.. От Наум і дума: „Бачив я сліпорожденного, що читав Псалтир, также без книжки; а Васиць так у книжку дивить ся... хіба чи не хвалить ся? Може на память від дяка пересяв, та буцім-то й пшеьменний?... Так отже за титлу було зачешив ся тай розі-

брав по троху, от і дочитав без помилки; от і Алілую го закладкам найшоу... Ні! якби не шельменшій, то не зумів би Апостола, та ще й на самий Великдень прочитати!"

Приєдхасть ся Наум, Василь сніпа. Як-же почав Херувимську, так таку, що й сам дяк не вмін у лад узяти, а Василь без зашипки так усї голоса і покрива, і переноси виводить, сам і кінча, сам внять і почина. Тогди вже Наум зовсім положивсь, що Василь стає шельменшим; та коли-ж він справивсь і де пробував? Нехай, дума собі, опієтя знати му.

Як виїшов нан отець зо-хрести і народ рушив з церкви, Наум зупинив Василя, та зарат і каже: "Христос Воскресе!" От, похристосувавшись з ним, як довг велить, і каже йому Наум: Чи ще ти нас, Василю, не забув?

— Нехай мене Бог забуде, коли...

..Добре-ж, добре, сину! Течер не до того. Приходь до нас розговітись, а хоч і пообідася, коли не підеши до дому.

— Ви мені і дом, ви і родителі.

..Добре-ж, добре. Приходь-як, не забудь; я вдатн му." Сказавши сєс, Наум поспішав до дому і дорогою собі дума: ..Не дуже-ж я добре зробив, що не розпитавши Василя, що він і що з ним, таї поанікав його до себе. Може він вже об Марусї і не дума, а може вже жонат, а я тільки потурбую Марусю і знова розважу її тоску. Та хоч би і не сє, так може ще він не відкунив ся від некрутшини, так що тогді робити? Та вжеж побачу. Дасть Бог розговітись, а там буду поправляти, що пансував з радощів, що побачив нежданно Василя, та ще й шельменного! Відділя йому Бог таку благодать послав? Правда, дитина розумна, йому-о тільки дяком бути."

З такою думкою прийшов до дому і не каже жінці

нічого, що кого він бачив. Прийшла і Маруся і принесла усе свячене, і байдуже! Бо вона, як не стояла у церкві, а при наєках, то й не бачила Василя. Розстала усе на столі, як треба і полагодила, тай дивуєть ся з матірю, що батько не сіда розговлятись, а ходить собі по хаті, та дума. Аж ось двері — рин! і Василь у хату. Маруся так і не стямляє і крикнула не своїм голосом: „Ох мій Василечку!“ тай стала як укопана. Стара Настя тож зрадунала ся, неначе Бог зна чому і кинулась до Василя і похристосувалась. От Паум бачить, що Василь з Марусею стоять і тільки поглядають, він та неї, а вона на нього, неначе з роду вперше бачать ся, от і каже їм: „Чом-же ви не христосуетесь?“ А Василь і каже: „Не смію, пан-отче!“ — „Чом не сміти?“ каже Паум. „Зарон повеліва христосуватись зо всяким і хоч би з смертельним урагом. Похристосуйте ж по закону тричі, та пехай вас Бог боронить від усякої поганой думки! Тяжкий гріх у такому святому ділі думати лукаве!“

От і похристосувалась гарненько.

Маруся кинулась до нього з запитанн: Де се ти, Василечку, був?“

„Знай бо уремя, перебив її Паум: одно що небудь: або розговлятись, або говорити. Бог дав празник і наєку свячену: дякуючи Бога милосердного, треба розрішати без усяких хлопіт і з веселою душею, а говорити будемо оіє.ви. Сїдайте лишень, Господи благослови!“

Стара Настя сіла за столом на лаві, а Маруся біля неї з краю, щоб ближче поратись. Василь сів на ослопі, старий на покуті, а батраки в кінці стола. От і перехристивсь Паум і прочитавши тричі Христос воскрес з мертвих. — зараз відрізав наєки свяченої положив перед усяким по куску. Побожтувавши її беріжно, щоб врихоть не розсипати під стіл, усяк перехристивсь і сказав: „Спасибі Богу милосердному! Дай Бо

же і на той год дїждати!" Поїли бараниця, поросятини, а кісточок під стіл не кидали, а клали на стіл, щоб опісля покидати у піч. Далі їли ковбасу, сала кусочками парі-зали і крапанок облущили і порізали на тарілочці. От сеє скінчивши, Маруся усе прибрала із стола тож беріжно змела і усі крихти і кісточки і лушини з яєць покидала у піч, та тогді вже стала подавати страву.

Старий Наум випив чарку горівки перед обідом, а Василь не став, бо каже, ще не починав її пити. От і подали борщ, а далі, яловичину покрили на деревяній тарілочці, посолили, тай їли — вже, звісно що не по панськи, бо виделок не водить ся — пальцями. Опісля подали юшку з хляками, печене було баранина, а там молошка каша, тай годі, більш нічого.

Маруся чи їла що, чи не їла, їй дучче усяких розговин — опріч празника святого — те, що Василь вернув ся і жив і здоров. Захилившись за матір, щоб батько не бачив, як яєчка дивила ся на свого Василечка, а сама будьто ложкою достає з миски, аби-то неначе вона їсть. Куди їй вже їсти! У неї одно на думці, як і у Василя! Так той вже через силу їв, бо біля Наума спідів і не можна було йому злукавувати, щоб хорошенько подивитись на свою Марусю.

Пообідавши і подякувавши Богу і батькови з матірю, як попрібрала усе Маруся, от Наум і каже:

„А в нас новий дяк сьогодні Апостола читав.”

Настя зараз і питаєть ся: „А хто такий і відкіля?”

— Осьде він, пан Василь, — сказав Наум тай рсміхнув ся.

„Хіба-ж Василь письменний, щоб йому Апостоли читати?” — спитала ся Настя; а Маруся так у-хо насторожила, щоб чути усе, що будуть говорити.

— Був неписьменний, а тепер Бог йому розум по-слав, а як і що? я й сам не знаю. Розкажи мені, зділай милость, Василю, як се тобі світ відкрив ся? Се мені на

вдивовижу, що й году нема, як ти пішов від нас, а навчив ся письма, і співати вмієш, як і сам дяк. Де ти побував?

„Я дядьку, не був дуже далеко,“ став розказувати Василь. — „От як ви мені відкрили світ і розтолкували мені, що я буду пронащій і чужий вік заїм, коли не знайду за себе пайомщика, то я думав - думав і трохи з ума не зійшов. Правду ви казали, що за гроші вісімдесят рублів, що я від хазяїна брав? Тільки що на одежу. Що-ж тут мені було робити? Як-то Бог ніслав на думку: Піди до купців; у них хороший заробіток. Прийшов я до торговця заліза; він мене трохи знав; розказав йому все своє лихо. Він, подумавши, прийав ме за пидесять рублів на год з тим, що коли я буду у своїм ділі справний, то він мені і більш прибавить і усе буде прибавляти, бачивши моє старанє. Я зрадувався, почувши, що більш нічого не треба, щоб гроші заробити, як тільки бути чесним і своє діло не лінуючись справляти. З товаришами, хоч усе москалі були, зараз поладнав. Тільки бачу, що вони усі письмени і хто більш чого зна, більш получа плати. От як сїв, як сїв і правду вам, дядюшка, скажу, що ніч і день вчивсь і Бог мені дарованє послав; і те-таки правду сказати, що нашого братчика куди ні піткну, хоч у науку, хоч у яке ремесло, то з нього люде будуть; не пронащі за нього гроші. От-то я від Спасівки та до Різдва вивчивсь читати і церковне і гражданське, писати по-троху вмію, пишвіру знаю, і на щетах (рахункова таблиця), хоч тисяч десять нудів у роздріб на фунти не поміляючись положу; фірманів вишлачу і хазяїньського добра гляжу як ока, щоб і копійка нігде не дівалась. Товариші, знасте, охотники на крилосі співати замість дяків, от і мене, як побачили, що голос є, то й привчили трохи. Попи себе не оставив на путь, не ішов до нас, дядюшка; і як ні тяжко мені було, не бачивши Ма-

русї, та памятаючи ваше слово, сам себе морив і не ходив сюди. І то-ж таки, що хазяїн, знавши мою чесність послав мене не за великими ділами по маленьких ярмарках, а після Хрещення послав уже й дальш, і я тільки що перед празником отес йому привіз не малу суму грошій. Як-же він мене потішив добрим словом і розвів мою тугу, то я вже певно прийшов до вас на празник, а щоб ви увірили сему, що й не зледащів, от і став й на крилосї сівати і аностола прочитав.

Наум, вислухавши його, не стерпів, та аж поцілував його у голову, і дума: „Що за премила дитина! Не даром його люблю! Такий не пропаде.” Дал й пита:

„Скільки-ж ти платії получаєш тепер?”

— Платії не багато, — каже Василь, — аби-б стало на одежу, а те важнійш усього, що хазяїн, знавши мою пужду, чого я боюсь і через що ви не віддаєте за мене Марусї, сам хлопоче об менї; тепер послав мене з хурою у Водесу, а відтіля піду у Москву, і у фабрику, і тільки вернусь сюди як Пречистій, а він менї знайде найомщика, каже, хоч пятьсот рублів утрачу, в осени, як скажуть набор, сам і віддасть, а гроші, каже, будеш відслужувати.

„Нехай тобі Бог помога!” — сказав Наум; — а далі, подумавши, і каже: „Чого-ж більше думати? Приєднай у вівторок, після завтра, людей, бери рушники; і тобі веселійше буде у дорозї і Маруся тут світом не худити-ме. Тепер нічого боятись. Се вже певно, що ти найомщика поставиш. Дасть Бог вернеш ся, в осени і весіля.

Не можна й розказати, як зрадоціли і Василь і Маруся! Зараз кинули ся аж до ніг батькових і цілують їх і руки йому цілують і сами обнимуть ся і знов до нього кинуть ся і дякують йому, то до матері, то впять до нього і не тямить себе, і що робити не знають.

Довго дивився на них Наум, та все пшком сміється та дума: „То-то діти!” Далі й каже:

„Годі-ж, годі! Пустіте-ж мене; ми ляжемо з старою спати, бо я усю ніч стояв на діянії, аж поки Христа дочитались; а ви, хочете — дома сидіти, або тудити йдіте на гонку, а тільки самі не гойдайтесь, бо гріх для такого празника з сею пустотою заходити ся.”

Як вже той день у Василя та в Марусі було, нам неужди мало; бо звісно, чи ходили, чи сиділи, а усе ободнім говорили: як одно без одного скучало, коли, що і як думало; як, ні думано, ші гадало, вони побачились; яка ще радість буде, як вже посватають ся — оттаке усе говорили, та голубили ся, та милували ся.

VIII.

Отже і вівторок настав. Як вечеру стали дожидати старостів: прибрали хату, засвітили свічку перед богами; старі нарядили ся, як ообовязок велить, а що Маруся прибрала ся, так вже нічого й казати. От постукали раз, і у друге, і у третє і ввійшли старости, і подали хліб, і говорили старости законні речі про куніцю, як і поперед сього було.

Зараз Наум — а раденький же такий! — і каже буцім то з гнівом: „Та що се за напасть така? Жінко! Що будемо робити? Дочко! А ходи-ко сюди на порадуду!”

Маруся, вийшовши із кімнати, засоромилась — Господи! почервоніла, що твій мак; і не поклонившись зараз стала біля печі тай колупа її пальцем.

От Наум і каже: „Бачите, ловці-молоді, що ви наробили? Мене з жінкою смутили, дочку пристидали, що скоро піч зовсім повалить, мабуть дума тут більш не жити! Гай, гай! Так ось що ми зробимо: хліб святий не приймаємо, доброго слова не цураємо ся, а щоб ви

нас не морочили, що ми передержуем кунці та красні дівичі, так ми вас повяжемо і тогді усе добре вам скажемо. Дочко! прийшла і наша черга до прикладу казати; годі лишень піч колунати, а чи нема чим сих ловців - молодців повязати?"

Ще не час було Марусі послухати; знай колупа.

От вже мати їй каже: „Чи чуєш, Марусю, що батько каже? Іди-ж, іди, та давай чим людей повязати. Або може нічого не придбала, та з сорому піч колупаєш? Не вміла матері слухати, не вчила ся прясти не заробила рушників, так вяжи хоч валом (грубе полотно), коли й той ще є.”

Пішла Маруся у кімнату і винесла на дерев'яній тарілочці два рушники довгих та мудро вишитих, хрест на хрест покладених і положила на хлібови святому, а сама стала перед образом, тай вдарила три поклони, далі отцю тричі поклонилася у ноги і поцілувала у руку, і пеньці также; і узявши рушники, піднесла на тарілочці перше старшому старості, а там і другому. Вони уставши, тож поклонилися, узяли рушники і кажуть: „Спасибі батькови і матері, що своє дитя рано будили і доброму ділу вчили. Спасибі і дівочці, що рано вставала, тонко прjala і хорошенські рушники придбала.”

Повязавши собі один одному рушники, от староста і каже: Робіть-же діло з кінцем, розвідайтесь з книзем молодцем; ми, приведені, не о-так виноваті; вяжіте приводця, щоб не утік з хати. От мати і каже: „Ану, дочко! Ти ж мені казала, що на те по пятінкам заробляла, щоб шовкову хустку придбати, та єю панасть зязати. Тепер на тебе напасть напала, що не усіх повязала.”

Винесла Маруся замість хустки шовковий платок, красний та хороший, як сама. Наум їй каже: „Сьому, дочко, сама чіпляй, за пояс хустку затидай, та до

себе притягай, та слухай його, та шануй, а тепер його й поцілуй.”

От вони й поцілувались, а Василь і викинув Марусі на тарілку карбованець. — Після сього староста звелів посватаним, щоб кланялись перш батькови у ноги тричі, а як поклонились у третє, тай лежать, а батько їм каже: „Гляди-ж, зятю! Жінку свою бли і у ранці і у вечері, і встаючи і лягаючи, і за діло, і без діла, а сварись з нею по усяк час. Не справляй їй ні платя, ні одежі; дома не сиди, таскай ся по шинкам та по чужим жінкам; те з жінкою у парці, і з діточкам, як раз підете у старці. А ти, дочко, мужику не спускай і пі у пічім йому не поважай; коли дурний буде, та піде у поле до хліба, а ти іди у шинок, пропвай останній шматок, пий, гуляй, а він нехай голодує; тай в печі ніколи не клопочи; пехай павутиням застелеть ся піч; от вам і уся бесіда. Ви не маленькі вже. самі розум маєте, і що я вам кажу, і як вам жити, знаєте.”

А староста і крикнув: „За таку науку, цілуйте, діти, батьки в руку.”

Поцілувавши, поклонялись матері теж тричі. Мати не казала їм нічого; їй закон велить, благословляючи діточок, тільки плакати.

Далі староста сів і каже тричі „Христос воскрес!” А старі йому у відповідь теж тричі: „Воістину воскрес!”

Старости кажуть: „Панове - сватове!” А свати кажуть: „А ми раді слухати.”

Старости кажуть: „Що ми жалали, то ми зділали; а за сії речі дайте нам горівки як належить ся.” А старі й кажуть: „Просимо милости на хліб, на сіль і на сватаня.”

Після сього посватаних і посадили, звичайно на покуть, на посад (весільне сідало для молодих). Батько сів біля зятя, а мати, звісно, поралась сама і страву

на стіл подавала, бо вже Марусі не годило ся з посаду у ставати. Старости сіли на лавці, біля стола.

Поки мати страву носила, батько став частувати старостів. Перший староста покоштував, покругтив годовою, поцмокав, тай каже:

„Штьо се, сватушка - панушка, за панитки? Стільки ми по світу ні їзжали, а таких панитків і не чували і не видали і не коштували.”

— Се ми таке для любезних сватів з-за моря придбали, — каже Наум і просить — ось путе-ж, усю покушайте. Зверху хороша, а на споді самий гарний смак.

Вишив староста, зморщив ся, закректав тай каже: „Від сього зразу почервоніли, як мак. Глядіте лишень, сватушка - панушка: чи не панюїли ви нас таким, що може й на стіни полїземо?”

— Та що се ви на нас з пенею? — казав Наум; — тут таки, що мудре само по собі, а то ще ось-що: ішла баба від Ляхів, та несла здоровля сім міхів, так ми у неї кунили, сім золотих заплатили та в паниток пустили.

А староста й каже: „Ну, що мудре, то вже справді мудре! Ану, товаришу! Попробуй і ти, тай скажи, чи пили ми таке у Туреччині, або хоч і в Німеччині, та і в Росії не пивали сїєї.”

Вишив і другий староста, теж прицмокуючи, і теж промовив, похваляючи.

Проговоривши усї законні речі, стали частуватись по просту, з своїми вигадками, а далі, тільки що стали вечеряти, і обізвалась дівчата, що Маруся ще завидна просїла до себе на сватаня і співали, уходячи у хату, свою пісеньку:

Та ти душецько, наша Маречко!
Обмітайте двори,
Застеляйте столи,
Кладіте ложечки,

Срібні блюдечки,
Золоті мисочки:
От ідуть дружечки!

От як переснівали, тай поклонилсь низенько, тай кажуть:

„Дай Боже вам вечір добрий; помагайбі вам на усе добре!“

Стара Настя така вже радісенька, що Бог привів її дождати, одним одну донечку посватати за хорошого чоловіка, та ще її любязного; землі під собою не чує, порастє ся хутко і де та спла узялась, аж біга від стола до печі і страву сама носить і порядок дає. Кинулась за раз до дружечок і каже:

„Спасної! Проємо на хліб, на сіль і на сватаня.“ Тай уєдила їх по чину, від Марусі скрізь по лаві, тай каже: „Сідайте, дружечки, мої голубочки! Та без сорома брусуйте (їсти), а ти, старосто, їм батуй! (підганяти).“ Так дівчатам вже не до їжі: одно те, що стидно при людях їсти, щоб не сказали люде: „От-то голодна! Мабуть, дома нічого і їсти, так біга по чужим людям, та й неживляєть ся: он, бач, як закихаєть ся.“ а друге й те, що треба своє діло справляти: та не бравшсь за локітчики і заснівали:

Ой чому, чому
В сім новім домі
Так рано засвічено?

Маречка встала,
Косу чесала,
Батенька поракала:

»Порадь мене,
Мій батеньку,
Кого в дружечки брати?

— Бери, донечко,
Собі рівненьку,
Щоб не було гнівненько.

Садовн, донечко,
І вижче і вижче,
А свою роднюцьку ближче.

Як-же побачили, що стара Настя від такої жалібної пісні, покинувши норатись, стала тяжко плакати, так вони стали співати інших.

Де-ж був селезень? (Качур).
Де-ж була утінка?
Селезень на ставку,
Утінка на плавку.

А тепер-же вони

На однім плавку,
Та їдять-же вони
Дрібную ряску;
Ой шкоть-же вони
Холодную воду.

Де-ж був Василько,
Де-ж була Маречка?
Василько у батенька,
Маречка у свого.
А тепер-же вони
Ув одній світлонці.
Ой пють-же вони
Зелене вино.
Та ідять-же вони
Дрібні колачі,
У мед умокаючи,
Маком обспаючи.

* * *

Та в неділеньку рано.
Чогось тое та море грало;
Там Маречка та потопала,
К собі батенька бажала.
А батенько та на бережечку,

Є човпачок і веселечко,
»Потопай, мое сердечко!«

Та в неділеньку рано,
Чогось тое море грало;
Там Маречка та потопала,
К собі матінку бажала,
А матінка та на бережечку,
Є човпак і веселечко:
»Потопай, мое сердечко!

Та в неділеньку рано
Чогось тое море грало;
Там Маречка та потопала,
К собі Василька бажала!
А Василько та на бережечку,
Є човпак і веселечко:
»Не потопай, мое сердечко!«

Далі дівчата, бачучи, що просватані собі сидять і
епріч себе нікого не бачуть і нічого що біля них ро-
бить ся, не чують, захотіли їх зачепити і повеселити,
тай заспівали:

Та в саду соловейко во шебетав,
Там Василь Марусі не цілував;
Як-же соловейко зашебетав,
Василько Марусю поцілував.

Тут усі зареготались на усю хату і Наум папавсь,
щоб таки діти поцілувались, а їм те і на руку ковпачка!
Далі дівчата буцім-то жартують і заспівали:

Та ти душечко, наша Маречко!
Ламіте роженку,
Стеліте дороженку,
Щоб мягко ступати,

На двір танцювати,
З скрипками, з цимбалами,
З хоршими боярами.

Як-же вслухав ся у се Наум, та як розходивсь!
Притьмом: Давай музику, тай давай! Нігде дітись; по-
бігла моторніща із усіх, от-таки Домаха Третьяківна, до
скрипника, тай прикликала його. Батечки! Підняли ся
танці та скоки, так що ну. Набігла повна хата людей,
як почувли, що старий Дрот та посватав свою дочку. То
ще мало, що у хаті, а то і около вікон було богацько,
так і зазирають; а біля хати дівчата з нарубками носять

ся; дівчата дрібушки вибпвають, парубоцтво гопака гарцює, батько з матір'ю, знай людей частують; така гульня була, що крий Боже! Троха чи не до світа гуляли. Тільки Василь та Маруся нікого не бачили і дивувалися, що так швидко народ розійшовся. За голубленим та за милованям не чулися, як і піч мпнулася.

ІХ.

Не дай Боже чоловікови печали або якої напасти, то уремя іде-не-йде, мов рак повзе. А як-же у радості, то й не чуєся, як воно біжить; як ластівка пронлєє. Думаєш, один день прійшов, аж, гляди, вже й тижня нема. Так було з Василем і з Марусею: усе у кушці, та в кушці, як голуб з голубкою. І у город, і на місто, і до колисок, і на вгород, усе в куші собі ходять. І у монастир на богомоли у кушці ходили і молебень наймали, що Маруся обіцялася, коли буде посватана за Василь.

Тіки-притіки, (час іде минає), аж ось і Провідна неділя. У сєє уремя хазяїн його висла хуру і Василен з нею треба виступати.

„Ох нам лишечко!“ — крізь слези кажуть обоє. — „Миж і не наговорилсь, ми і не надивилсь одно на одного... пеначе сьогондї тільки зійшлися.“

— Не плач, Василечку, — каже йому Маруся. — Ти у дорозі і не чуєшся, як і Спасівка настигне, тогді вернешся сюди і будемо у кушці. Гляди тільки, щоб ти був здоровий; не скучай і не удавайся у тугу без мене, а я, оставшися без тебе, рано і вечір буду слізоньками вмиватися...

„Годі-ж, годі, моя перепілочко! Не плач, моя лебідочко!“ — каже їй Василь, пригортаючи до свого серденька. „Нехай я на чужій стороні оден буду горе знати, а ти тут зоставшися, будь здорова і весела, та дожидай мене. А щоб нам одрадіш було, так прошу тебе: вечірня зірочка як зійде, то ти, спомпнаючи мене, погля-

дай на неї; у ту пору я стану зорювати, глину на тую зі рочку і знати му, щоти на неї дивиш ся, то мені одра- дїш буде, неначе дивлю ся на твої очнїці, що як зірочки сяють. Не плач-же, не плач!...

От-так-то вони у останнї часи розмовляли і обоє плакали безперестанно! А як-же прийшло зовсім про- щатись, так що там було!... Коли вже й старий Наум так хлипа, мала дитина, а мати глядя на сльози, та на тугу Марусину, аж зыгла; так про молодих і казати!... На прощаннї випрохала Маруся у Василя сватаннїй платок, що замість хустки йому дала за тим, щоб ча- сом дорогою не загубив, і що вона на неї, моз на нього, дивити меть ся. Поважив її Василь, віддав, а вона поло- жила у той платок горішки ще ті, що з перва-панерва Василь дав їй на весїлі, завязала, тай положила до сер- дешька, тай каже? „Тут воно лежати ме, аж поки ти не вернеш ся і сам возьмеш.”

Сяк-так Василь на силу вирвав ся від старих, а Маруся пішла його провозати. То було на самі Прово- ди і треба було через цвинтар йти, де на гробах у той день усі поминають своїх кривних. От Маруся узяла і мисочку, щоб і своїх помянути. Положила курку варе- ну, три вязки обарішків, балабух, два книшї, та зверху цятаковий медяник, та узяла материну калитку з грїш- ми, щоб старцям подати; а Василь тож з нею ніс у хуст- ці аж три десятки крашапок.

Прийшли на гробн, аж пан-отець вже й там збпра- еть ся правити панахиду. Маруся поставила до гурту і свою мисочку і помяник бат.опці подала, щоб помя- нув її кривних.

Маруся смутна і не весела усе молила ся, та знай поклони біла; як-же заспівали дякн „ні печали, ні воз- дихання,” так вона так і захлипала; тай каже:

„Як ти вернеш ся, Василечку, то може мене на сїм цвинтари будеш так поминати.”

Василь аж здригнув після такого слова і хотів її випинити, щоб викинула таку думку з голови, так і у само го слеза так і бє, а на серці туга така пала, що йому дух так і захватує: і сам не зна, від чого йому так є.

Отелужили напихду, подала Маруся мисочку цип-отцеви, а старців божих обділила крашанками і грішми за царство небесне померших. Посідали люди на гробах трансувати (перекушувати) і поминати родичів, а Марусі вже не до того.. Василь ледве промовив, що вже нора йому іти до хазяйства.

Батечки! Як заголосить Маруся, та так і повисла йому на шию. Вцілувала його... що то? і в вічн і у лоб і у щокн і у шию.... далі, неначе хто її направив, разом покинула його, очніі засяли, то була блідна, а тутечка почервоніла, та так голосно, шїби не вона, сказала Василевн не запинаючись:

„Василію! На кладвищі мене покидаєш, на кладвищі мене і знайдеш!.. Поминай мене, не удавай ся у тугу... прощай на віки вічніі!... Там побачимось!”

Сєє сказавши, не озираючись пішла до дому швидго, ступаючи так легесенько, неначе і землі не доторкаєть ся. А Василь? Нечаче грім біля його вдарив! стоїть як ужонашій.. далі дуже тяжко здохнув, підняв очн до Бога, перехристив ся, вдарив поклон і принавши нз те місце, де стояла Маруся, цілував землю замісь її, боячись і самої думки об.тїм, що сказала йому Маруся, а далі промовив: „Господи милосердний! Нехай я оди усе біди перетерілю, нехай я вмру, тільки помилуй мою Марусю! Дай нам пожити на сїм світї, а в тїм — як твоя воля свята! Тай пішов тихою ступою до господи.

Чи давно наша Маруся була веселенька як весняна зеронька, говорила як горобчик, проворна і жартовлива як ластівочка, а тепер тачнісїнько як у воду опушена. Говорити мало й говорить, сядє шити, то чи стїб

нула голкою, чи ні, а зараз і задумасться, і рученята розклада; піде в город полоти, стане над грядкою, та хоч цілий день стояти не нічого не зробивши, поки мати її не покличе; приставить обідати, то або у петондеву піч, або забуде чого положити, або усе у неї перекітять, що й їсти не можна; та до того довела, що — нічого робити! — узялась мати вийти сама поратись. Часто еварив на неї батько і ласкою уговорював, щоб не журила ся щоб у тугу не вдавала ся, що тута з'їсть її здоровля, зачакне, заведужа, і який одвіт дасть, Богу, що її найлуччу милость божу, здоровля, не вмiла зберегти і занепастила зовсім.

Щож? тільки її і річей: „Таточку, батечку і ти матінко ріднеська! Щож мені робити, коли не можу забути свого горя! Не можу не думати об моєму Василенку! Світ мені не милий і ніщо не розвеселиє. Серце моє розривається, дивлячись на вас, що ви об мені усьиваєтесь, та що буду робити! Я й сама своїй тузі не рада; тільки у мене й думки: де-то тепер мій Василь? Знаю, що чає, що день, він від мене усе дальше; от мене туга й душить! Не воруните мене, не займайте мене, неначе ви й не бачите нічого; не розважайте мене; мені неначе легше, як я журю ся у волю і ніхто мені не міша!”

Порадившись між собою, етарі дали їй волю; нехай, кажуть, як собі зна, так з собою і робить. Наділив її Бог розумом, вона й богоязлива і богомольна, так її Отець милосердний не оставить. Нехай поступа, як знає!

Іще з того дня, як проводила Василя, не падівала Маруся ніякої екіндячки, ніякої стрічки; як повязала голову чорним шовковим платком, так і пішло, усе чорний платок тай годі. То охоча була по неділям та по празникам ходити, а то і у день, коли почує, що дзвонять, то мерщій і іде. Що божий день, любиме місце,

куди було ходити, се у бір на озера, де з Василем у перше ходила; сиде там під сосонкою, розгорне хусточку, що Василь їй зоставив, дивить ся на ню, та свої горішки пересипа у руці тай поплаче... Тільки-ж що нач не вечеріти, вона вже й сидить на припі і вигляда вечірної зірочки... Блисне вона... Тут Маруся зараз і стане така рада, така рада, що не то що! „Онде мій Василь!” Сама собі розмовля: „Він дивить ся на мою зірочку і зна, що й я дивлюсь!.. От так бжесть і його очі, як було бжу йому на зустріч...” І рах тут її хоч клич — не клич, хоч що хоч рооп, а вже ні з місяця не пійде і очий від зірки не зведе, аж доки вона зорем не зайде; тогді тяжко здохне і скаже: „Прощай-же, мій Василечку! Ночуй з Богом, та вертайсь дивичне до твоєї бідної Марусі!” Увійшовши-ж у хату, перецілує усякий горішок і платок разів сто поцілує, та згорнувши, приложить до серця, та так і заночує, а вже й не каже, щоб спала добре, як треба.

Сяк-так, то з журбою, то з тугою, промаячила Маруся до Спасівки; а у Спасівку, ік Пречистій, казав Василь, буде неодмінно. Хоч і не зовсім Маруся повеселіла, та усе таки неначе стала потроху оживати. Вона й дома порасть ся, вона і з батьком у полі, чи громадити, чи жати; бо вже й Наум, дивлячись на неї, що вона стала розважатись, і собі повеселішав і дума: „Слава Тобі Господи! Ще тільки Спасівка наступа, а вже Маруся зовсім не та, як унов народила ся; тут-тут і Василь буде; тогді вдарю лихом об землю, мерщій справлю весіля, тай нехай собі живуть.” От коли куди йде на хазяйство, то й дочку бере з собою, щоб її лучче розважати. Коли-ж вона часом зостанеть ся дома, то впоравшись іде у бір за губами; та таки так сказати, що день за-день та стала впять і до роботи проворенька і у усякім ділі моторнійша, і що у Бога день, то все веселіш, усе числить: „От Пречиста не далеко, от-от Василь вернетъ ся.”

Х.

Раз у Спасівку, на третій день після Спаса, віддавши вона обідати, і поприбравши усе, пішла у бір за губами і вже нікуди-ж більш, як на ті-ж озера. Напа-ла на рижники, та так же їх богацько було, та такі мудрі; і хоч і побродила по воді, та набірала їх повисеньке відро і ще й кошник. От щобто їх брала, так як же пішов дощ, та пристрашений, як з відра, та з холодним вітром; а вона була в одній тяжинувій юнці і свитини не брала. Що їй тут на світі робити? Нікуди і не кажи, щоб забігти та пересидіти; бо до села було дещо леченьке, а дощ так і полива! Нігде дітнесь, треба бігти до дому. Ішла, а де і підбігцем, та поки прийшла до дому, так одно те, що утомилась, а друге змокла як хлюща, так з неї і тече; а змерзла-ж то так, щоб зуб з зубом не зведе, так і трусить ся.

З лихом по-полам (пів на пів) добігла до дому. А дома-ж, мати старенька і усе собі немощна, не зужала піднятись і у печі затопити. Лихо тай годі, напій Марусі! Нитки сухої на ній нема, а нігде обсушитись; змерзла неначе зимою, а нігде обігрітись. Злізла на піч та як не на топлону, так ще пуще змерзла. Укрилась і кожухом, нічого! Так лихорадка її і бе!

Прийшов і Наум, упоравшись з батраками. Нікому йому ні вечеряти дати, тай нічого. Перш було розсердивсь, а далі як розслухав, що йому Настя стогнула чи розказала, тай замовк; далі назорнув Марусю, та аж злякавсь: Господи твоя воля! Сама як вогонь горяча, а її трусить так, що їй сказати не можна!

Тьохнуло у животі в нашого Наума! Подумав, тай став Богу молитись. Се вже у нього така була натура: чи хоч трохи біда, чи радість є йому яка, зараз до Бога; так і тут. Помоливсь, перехристив тричі Марусю і ліг собі. Прислухаєть ся, трохи Маруся не загнула? —

„Дай, Господи, щоб заснула і щоб завтра здорова була!” — сказавши ссе, ліг і... заснув.

Тільки що у саму глуху північ, будить його Настя, яко мога і каже:

„Подивись, Науме, що з Марусею дієть ся? Стогне час від часу дужче... от усе дужче... аж кричить...”

Наум вже біля недужої: „Що тобі, Марусю?... Чого ти стогнеш?... Що в тебе болить?...”

— ...Таточку... батечку!.. Ох, не дайте пронаести коле.. ох тяжко мені... робіть, що знаєте... ко-коле мене.

„Де саме коле, Манечко?”

— От... у бік... ох, ох!.. У лівім боці. Поможіть мені!. Не стерплю!...

Кинув ся Наум. викресав вогню, засвітив світло — аж і Настя вже встала. Де та й сила узялась? До Марусі... а вона усе дужче стогне..

Що робити? І самі не знають. Сяк-так старі у двох затопили піч, укрили її кожухами... так кричить: „Душно! Не влежу на печі.. Положіть мене на лаві... Ох, душно мені... Ох, важко мені! Болить же бік... ох болить!...”

Постелили мерцій на лаві: узялись обоє старі зводити Марусю.. Вона не здужа йти, старі не здужають її вести... тягнуть ся, силкують ся, спотикають ся.... Наум сердить ся, кричить на жінку, що йому не помога; Настя ворчить на нього, що він дочку на неї схиля. Маруся стогне, плаче, а старі, дивлячесь па неї, собі плачуть.

Через превелику силу дотаскали Марусю. положили на лаві, вкрили простиралом, бо усе каже, що їй душно; а самі стали радитись, що з нею робити? Настя — пробі бігти до знахорки. щоб вмила або злизала, бо се їй мабуть з очий; або нехай переполох вплива. або трясцю відшентує; нехай, що зна. те й робить. Так же

Науум не тієї, бо дуже не любив ні знахорок, ні ворожок, що тільки дурників обдурюють, та з них грошки луплять, а самі не можуть ніякого добра нікому зробити, хиба тільки біду, так-так! От він зараз достав Йорданської води, тай звелів Насті, щоб нею натерла Марусі б,к, де болить, і дав тієї-ж води трошки напиться, а сам підкурював її Херувимським великодним ладаном, помоливсь з Настею Богу... аж ось і Маруся притихла і стала-б то засипати. Старі вже хотіли з радости гасити і самі лягати... як тут внять Маруся не своїм голо-сом закричала; „Ох лишечко! Коле мене, коле у бік, нече... Ох, трудно мені!.. Смерть моя!... не дає мені дихати!...

Бачить Науум, що зовсім біда, треба що-небудь і робити, схопив шапку, побіг до сусіди, розбудив, попрохав її, щоб ішла швидше на поміч до Насті; поки управивсь, поки допровадив її до двора, аж вже й свита. Не заходячи до дому, пішов у город. Був у нього знакомий приятель, цирулик, та ще й Марусян кум, вона цього аж трьох діточок хрестила, так до нього пішов він радитись, що треба робити, а коли можна, то щоб і сам прийшов, тай подививсь на болящу.

Так-то старому швидко й дійти! Іде і, бачить ся, усе на однім місці; стане поспішати — задихаєть ся, ноги спотикають ся, зовсім хоч впасти. Жалкує Науум, що не збудив кого з батраків, що в соломі на току спали, так що-ж бо? Хоч би і швидше дійшов, так не вмів би так усього розказати; а як би цирулик не захотів іти, то батрак не вмів би його і упрохати, як сам отець.

Сонечко піднялось, тогді Науум дотюнав да цирулика. Поки його збудили... бо він собі був вже богатенький, а через коровячу віспу став уже у панським каптані ходити, так треба вже туди-ж, за панями, довго ранком спати. От, поки зогріли йому самовар, поки він напивсь того чаю, присмоктуючи люльку, як наш началь

ник повіту, поки то ввійшов, потягаючись, до Наума, аж вже було геть-геть! Та вже за те сиасибі, що як розпитав, чим Маруся недужа, так разом і зібравсь. Схочив швидше щось таке за назуху, та узяв склянку з чимсь-то, тая каже: „Наум Семенович! Худо діло; треба поспішати як можна. Не поспушсь напяти повіз. Мені нічого і проходитись, та треба дєспішати.” Науум зараз кинув ся, наняв фіякра і побігли що є духу з цируликом до дому.

Як оглядів цирулик Марусю, та аж зацмокав! — Став її розпитувати, де саме і як у неї болять? Так вона за кашлем і слова не скаже. Цирулик аж головою покрутив, тай каже собі тихесенько: „Овва! худо діло!” А Науум се почув, тай руки опустив.. Кинув ся цирулик і яко мога поспіша; тай кинув її руду (пустив кров) з руки да її розв'язав пляшку, аж там усе п'явки, тай попришускав їх до боку. Поки се, поки те діялось, Науум так, що ні живий, ні мертвий; то піде, то стане, то сяде, та усе здіхаючи руки лома; а лице те його смутило, що цирулик був не веселий. А Настя, бідна Настя і байдуже собі! Вона там около Марусі і допомога, і держить, і що треба робить, і так справляєть сї, що не наче і не була недужа. Так-то велике горе і біда як настигне, то вже менше і забудеш і не поважаси його.

Управившись, цирулик ввійшов у сїни віддихнувся. Науум пристав до нього з розпитами. „Худо діло!” сказав цирулик. Науум так і кинув ся йому у ноги і аж плаче і говорить: „Приятелю мій. Кондрате Іванович! Роби, що знаси, тільки не погуби мого дитяти! Не доложи мене живого у яму!... Все буду батьком рідним звати! Бери, що хоч, бери усею худобу... тільки вилічи Марусю!...

Цирулик аж заплакав і каже: „Друже мій, Науме Семенович! Хіба-ж мені не жаль своєї куми? Щоб-то я робив, щоб вилічити хрещену матір своїх діточок?

Та як нема божої волі, так наш братчик хоч з десяти головами нічого не зробить!...”

— Так моїй Марусі не животіти? аж скрикнув Наум.

„Однн Бог зна!” — сказав цирулик, та пішов епять до педужої.

Подивившись на неї і подержавши за пульс довгенько, каже: „Молись, Семеновичу, Богу! Коли засне, то пі-обчім і журитись; здаєть ся, що сксро засне.” От і відстушили ся від неї тихесенько, щоб їй не мішати спати...

Так кудж-то!.. Тільки що ніби стала дримати, як підниметь ся кашель, та прездоровий; так і підступа під груди і дихати їй, сердешній, не дає; а тут у бік, знов стало шишгати.

Довго того розказувати, як вона три дні так страждала! Що таки цирулик лічив, а то він і Німця привозив і той і масть до боку прикладав, і чого то вже не робив.... Так нема легше тай нема! І що далі то усе гірш було.

Наум давав їм волю, що хотіли, робили; а сам, заперинсь, усе Богу моливсь; внаде навколїшки, руки лама; як вдарить поклон, та з пів часа лежить і усе молить ся: „Госноди милосердній! Не осироти нас! Не віднімай від нас нашої радості! позбав мене усієї худоби; возьми мене старого, немоцного, возьми мене до себе, а нехай вона поживе на світі...” Далі й закінча: „Да будеть воля твоя святая, зо мною грїшним! Ти усе знаєш, ти лучче зробиш, чим ми, грїшніі, думаємо!” Підійде до Німця, просить, руки йому цілує... виніс скринку з грошами, а мабуть було у ній сот три рублів і просить: „Бери, каже, скільки хоч, усі возьми, усю худобу возьми, усього позбуду ся, у старці піду, тільки вилічи моє дитя; вона в мене однісенька... Без неї

на що мені жити? Не буде мені ніякої радості... хто ме не догляне... хто..." та так і заголосить.

Дарма що Пімець, тай він заплакав, і хочби тобі і конічку узяв. У останній раз як був, і виять чого то се робив, а далі сказав: „Нічого не можна зробити!" З тим і поїхав.

Моливсь Наум, моливсь.. і що-то вже плакав! Так і підливив сльозами. Далі виїшов із кімнати, подививсь на Марусю, бачить, що вона як тая свічечка догорює, перехрестивсь і на думці каже собі: „Господи! Твоя воля свята! Прости нас грішних, і навчи, що нам робити і як тебе слухати? Та з сльозами і пішов.

Іде і за сльозами світа не бачить. Позвав нан-отця; той аж здивував ся, що така здорова дівка у три дні, як запедужала, а вже й на божій дорозі.

Поки нан-отець прийшов з святостою, Наум вернувся і кріплячись, щоб не плакати, через силу велику каже Марусі:

„Доно! Запричастимо тебе! Чи не дасть Бог швидше здоровля?"

— Я сього хотіла прохати.. та боялась вас потурбувати. І вже здоровля!.. Хіба спасеня дупі... Колиб тільки швидче..." — ледве промовила сеє Маруся.

Кинулась Настя хату прибрати і сіни упорати, а Наум засвітив свічечку і ладаном покурив; аж ось і священник прийшов.

Поки Маруся сповідала ся. Наум із Настею і хто ще був у них із сусідів, виїшли у сіни. От Настя і каже чоловікови:

„На що ти її так сполохав? Вона тепер подума, що вже зовсім вмира, коли привели нан-отця?"

— Що-ж, стара, будемо робити? — здохнувши тяжко, сказав Наум. — А якого-ж би нам було, як би вона вмерла без покаянія?

„Та що бо ти, старий, говориш? Де їй ще вмира-

ти? Ще тільки сьогодні четвертий день як гаразд і за-недужала...”

Але, четвертий! У Бога усе готово, його свята во-ленька! Повелить, то я ще швидше її вму, дарма, що вона вже на ладан дине. — Сказав Наум тай відійшов, гирко заплакавши і каже собі тихенько: „Коліб то Го-сподь послав мені сюю милость! Воля твоя, Господи!”

Задумала ся і Настя, тай дума: „Чи правду-ж то Наум каже: „Як-таки, ні хорівши, ні болівши, тай вмирати. Хоч би тижнів два пролежала, а то...”

Тут пан-отець кликнув, щоб усі йшли у хату, бу-де її причащати. Наум тільки сам живий та теплий, ще здужав підвести її до святого причаєтя... Маруся при-няла Тайши Христові, як ангел божий; потім лягла, пе-рехристилась, підвела очніці у гору і веселенько приго-ворила: „Колі мені... така радість тут... після святого причаєтя... що-ж то буде у царстві небеснім? Прийми й мене, Господи, у царство твоє святе!” Пан-отець, по сидівши і поговоривши де-чого з письма святого, пі-шов до дому.

Трошки погодя, чують, що кашель у Марусі піби перестав і вже вона хоч і не стогне, і буцім-то спить, так у горлі стало дуже хрипіти, а у грудях аж клеко-тять.

От Настя і каже до старого: „Та ей-Богу, вона не вмере; бач, їй полегнало.”

—Мовчи, та молись Богу! — сказав їй Наум, а сам аж трусить ся. — Тепер каже, янголи святії літа-ють над нею. Страшний час тогді настає, як праведная душа кончить ся. Нам грішним треба тільки молитись Богу!

„Господи милостивий! Ти сам боїш ся, тай мене лякаєш.” Так казала Настя, не бачачи своєї біди, а На-ум знав добре усе тай каже: „Колі-б то Бог милосер-дний сотворив таке чудо!” Далі засвітив страстну

свічку, поставив перед образами, а сам пішов у кімнату... і що-то вже моливсь Богу! Куди-то не обіщавсь іти на богомольця? Скільки худоби роздати на церкві, старцям...

Якось Маруся так дуженько промовила: „Таточку!... матінко!... а підійдіть до мене...”

От вони й підійшли. Наум бачить що Маруся зовсім змінила ся на лиці: стала собі румянька, як зоренька перед сход сонця; очі як ясочки, грають; веселенька, і від неї пеначе сяє. Він знав, до чого се приходить ся, здригнув увесь, скріпив серце, а сльози знайшла, та думкою тільки так помоливсь: „Час прийшов... Господи, не остав мене!..”

Маруся їм каже: „Батеньку, матінко, мої рідненькі! Простіте мене грішную!... Попрацаймо ся на сім світі... поки Бог зведе нас до куши у своїм царстві.” Тут стала їм руки цілувати; а вони так і розливають ся, плачуть і її цілують. От вона їм і каже виять, та так веселенько і усе усміхаючись:

„Спасибі вам, мої рідненькі, що ви мене любили і кохали мене... Простіть мене, може коли вас не послухала... або сердила... мені Бог гріхи простив... простіть і ви! Не вбивайтесь дуже за мною, бо се гріх... та помяніть мою грішну душу... не жалуйте худоби; усе земля і цпл... Годі-ж, годі, не плачте. Бачите, яка я весела... там мені буде прехороше! Коли-ж небудь треба і вмерти... Ми не довго будемо різно; там год — як часиночка... Бачите, я не жалкую за вами... бо скоро побачимось... Васи... ох! Басплечка мого як побачите, скажіть, щоб не вбивавсь... скоро побачимось... Я його дуже, дуже любила!. Горішки мої положіть мені у руку, як умру; а платок... верніте йому... А де ви?.. Я щось вас не бачу. Таточку! Читай мені... голосно молитви... а ти, матінко... хрести мене. Поблагословіть мене...”

Наум став читати молитви, а Маруся сплукувала ся, та не здужала за ними і слова сказати; а він що скаже слово тай залеть ся сльозами, перенлаче, та внять чита. Настя чи перехрестила двічі тай знемогла і тут же впала. Суєйда подала Марусі у руки свічку і вже на силу руку розправила, бо вже стала заєтивати... От вже і глаєу її не стало чути... Наум похиливєь, та над ухом їй голоєно чита: „Вірую во єдиного Бога.” та „Богородицю...” а се вона — зирк очима тай еказала голоєно: „Чи ви чуєте?... Що се таке?” Наум внав на вколійки і каже: „Моліте єя уєі! Янголи прилетіли по її душу!” Далі Маруся ще питала: „Чи ви бачите?” Тай замовкла... здохнула важко... тільки й промовила: „Мати Божа!.. прийми...” і уснокоїлась на віки...

XI.

Наум скочив, сплеснув руками, підняв очі в гору і стояв так довгенько. Далі внав перед образами на вколійки і моливєь: „Не остав мене, Господи, Отче милосердний, у єюю горкую годину! Цілий вік ти мене милував; а на старости, як мені треба було у землю лягати, послав ти мені таке горенько!... Укріши мене, Господи, щоб я не єогрішив перед тобою.”

Кинув ся до Марусі, принав до неї, вицілував їй руки, щоки, шию, лоб, і усе приговорює. „Прощай, моя донечко, утіхо, радосте моя! Завяла ти, як садовий цвїточок, засохла як билинка! Що я без тебе тепер зостав ся? Сирота! Пуще малої дитини. Об дитині жалкують, дитину приглядять, а мене хто тепер пригляне? Тепер ти у новім світі, меж янголами євятими; знаєш, як мені тяжко, як мені гірко без тебе; молись, щоб і мене Бог до тебе узяв!.. Закриваю твої оченьки до страпного єуду! Не побачу у них євоєї радости більш! Складаю твої рученьки, що мене голували, доглядали, обнимали...”

Він би їй довго коло неї вбивав ся; так тут сусіда підійшла тай каже: „Нусти, дідьку! Вже ти її не піднимеш; а ось прийшли дізната убирати Марусю; ти іди та давай порядок, бо бач, Настя безчувствена теж лежить.”

Наум став над Настею, внять гірко заплакав, тай каже: „Уставай, мати. Дружечки прийшли; нехай убірають до вінци нашу молоду... а я піду лагодити весілля!..”

Пришедши він до пан-отця, не зміг і слова сказати, а тільки що плаче, так що й Господи! Він зараз догадавсь тай каже: „Царство небесне їй! Праведная душа була; упокой її Господи со святими!” А помолвившись і став розважати Наума, поки походили ся дяки; далі пішли у церкву; він став служити панахиду, а по дуні звелів дзвонити на Непорочні, як по старому і по почотному чоловікові тай послав сукно і ставник, (велика, груба воскова свічка) і звелів їти читати Псалтир.

Увішедши Наум у церкву; так і пав перед образами, тай молвивсь, що такн знай узивав: „Господи мило сердний! Дай мені розум, щоб я, при такій тяжкій білі, не прогнівив-би тебе не тільки словом, та ніже думкою!”

Як-же заспівали вічную пам'ять, так і сам почув ся, що йому якось-то стало легше на дуні і хоч жаль йому дочки, що-то вже і казати кріпко жаль! та заре і подума: „Воля божа! Вона теперичка у царстві, а за такеє горе, що ми тепер терпимо, Бог і нас сподобить з нею бути!”

Бодро дійшов до дому. Вже Марусю нарядили і положили на лаві, біля вікна. Став Наум над нею, помолвивсь, зложив руки на хрест тай став приговорювати:

„Донечко моя мила! Марусенько моя незабутна-я! Щож ти не глянеш каренькими своїми оченятами на

свого батенька рідного? Що-ж не києш ся рученьками обняти його?.. Що не проговорши до нього ні словечка!.. Ти-ж мене так завжди зустрічала.. а тепер... закрила свої оченьки, поки вздриш Господа на страшному суді; зложила рученьки, поки з сям хрестом, що тепер держиш, вийдеш з домовини на зустріч йому; скріпила уста, поки з янголами не станеш хвалити його!... На кого-ж ти нас покинула?... Узяла наші радости з собою; хто нас буде веселити такою добрістю, як ти? Хто нас, сприт, на старости буде жалувати?.. Хто нас, як билинчик у полі, буде доглядати? Хто зупинить наші горючі сльози? Хто обітре нам смажії уста? Хто у болісти промочить нам зафікший язик?.... Не повеселила ти нас, живучи з своїм Василем! Не порадувала нас своїм весілячком!.. Береш своє дівування у спру землю!.... За те подруженьки убрали твою русую косу, як до вінця; скиндячечки положені.. квіточками заквітчані.. і з правого боку тож квітка; нехай люде бачуть, що ти була дівою на зсмі, дівою ідши і на той світ."

Який зібрав ся народ — аже таки повнісїнька була хата і в вікно багато дивило ся — так усі ридаючи плачуть!... Тай не можна було утерпіти. дивлячись на чоловіка, що зовсім у старости, сїдого як лунь, немоцного — стоїть над своїм дитятєм, що одним одна й була йому на світі і ту пережив, і ту на самім цвіту хова, а сам зостаєть ся на світі із старістю, з педугами, з горем, один собі, так би і сюди, і туди; а то-ж дівка, не то що на усе село, та вряд, чи де й близько така була; бо гоязлива, богомільна, до усякого діла невсипуща, слухняна, покїрна, звичайна, тиха, розумна, і що вже красива, так вже ніхто нічого й говорити! І що-то хто й знав її, хто й не знав, то усяк любив і поважав; і як почувли, що вона вмерла, то всі-ж то, і старі і молоді, тай

мала дигниа, усї за нею жалкували і збігли ся дивитись на неї і по нїй журитись.

Об старій Настї вже нічого їй говорити; не здужала не то що порядку давати, тай з місци не встала; усе сидїла біля покійниці і вже не плакала, бо їй сліз не стало, а тільки тяжко здихала і її пів слова не здужала голосачи приговорювати.

Послухавши Псалтиря, що дяк усе читав, Наум сїв біля своєї старої, тай каже: „Що стара; Управилсь ми з тобою? Збіралсь весїля грати, аж ось похорони! Ох-ох-ох! Хвали, Насте Бога.”

— Се пам за грїхи панї, Науме. Бог кару послав! — сказала йому Настя.

„За грїхи!” — сказав подумавши Наум. — „Чи є така кара, щоб нею удовлнити за наші грїхи?...Що день, що час ми тяжко согрїнаєм перед Господом нашим; так чого-ж ми достойні?... Як би Отець наш небесний робив з нами не по милосердню, а по правдї своїй святїй, так ми-б і давно недостойні і на світ дивитись. Міри нема його добрости!..

— Чому-ж він узяв у нас одну нашу радість? Що ми тепер будемо?

„За чим? Дурна, дурна! За чим узяв? Щоб дитина добрая, за добрість і йому милая, положивши у сьому злomu світі, та бачачи других, не пішла у слїд за ними, що не по його волї роблять; що-б не стала їй вона така, котрих він не любить. А за лихе і злеє дитя Бог карає отця і матір, так би ми були-б і за неї у одвіті; а тепер, коли дитя наше було добре, то через неї і нам що небудь Бог з грїхів простить.”

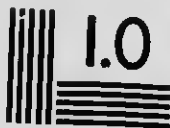
— На кого-ж ми тепер зостаємось? і хто нас у старости та у немощах догляне? — питала ще-таким Нас-тя.

„І я те-ж думав з першого часу — каже Наум. — „а далі, по моїй молитві, Бог такий менї розум дав: не

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

1.0

4.5

2.8

2.5

3.0

3.6

3.2

2.2

4.0

4.5

3.6

2.0

1.1

5.0

5.6

4.0

1.8

1.25

1.4

1.6

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

було в нас дитини, самі по собі жили, будем і без неї. Ти скажеш: тогді були молоді та здорові, а тепер старі, не здужаємо робити на себе. Насте, Насте! І у молодії літа, не самі по собі ми жили, і робили, і проишталися; Бог нам помагав; він же нам і тепер не дасть пронаести. Поживемо ще, потершимо ще за гріхи наші на сїм світі; по його воленції прийде і наша година. Ти мені закрпеш очі, а тебе... тогді круглу спроту, у біді, ще й лучче не покше той, що й маленьку комашечку догляда, таї збере нас до куні і наша Маруся нас тамечка зустрине. Коли-ж небудь прийде есей час; не сто літ будемо ту бідувати... та хоч би і сто літ, хоч би і більше, і хоч би ще гіршу біду нам Бог післав — коли е яка гірша сїєї — так чи може-ж то зрівнятись против тою, що нам буде у Госнода милосердного і де тепер наша Маруся? Годі-ж, годі, не плач, та давай порядок. Живий живе гада, так і ми; треба усе полагодити, як звичайно і як і тільки можемо що зробити і за душу і за славу нашої Марусї.”

Стало на-вечір. Під коморою знакомий Наумови маляр малює труну — та що за славна була! Дубові дошки, та товеті, та сухі як зелїз, таї зроблена чисто як столярна; бо й теелї, що її робили, жалкуючи об Марусї і люблячи Наума, від щирого еерця її робили. А як ще маляр вичернив її та на віку змалював хрест святий, та кругом поеншав слова усяким краскам, у головах намалював янгола божого, а у ногах ешеав портрет із смерти, з кієтками, та так живо, що як дійсна смерть; так така домовина, що хоч би і усякому доброму чоловікови таку Бог привів. У хаті і у кімнаті жінки порались, то діжу наставляли, то муку сїяли, то локни ну кришили, то птицю чистили; а народ, то біля мертвої, то біля відчиненого вікна, що над нею, дивили ся; а обоє старі із журби так вже стягли ся, що аж злягли... як разом крик! Хтось дуже застогнав, аж закричав...

народ за вікном тож крикнув: „Василь, Василю” — і розступивсь. Наум, почувши сее, скочив, зирк у вікно... лежить бідний Василю біля вікна, мов мертвий зовсім...

У тій порі, як дзвонили по душі Марусі, їхав мимо церкви сердега Василю і поспішав яко мога до хазяїна з радістю, бо усе зробив, як тільки краще можна було і віз йому великі бариші. Як їде і чує, що дзвонять; здригнув крішко, неначе йому хто синю за синю насипав, а у животі так і похолонуло і на душу така журба пала, що й сам не зна, що він таке став. Перехрестившись сказав: „Дай Боже царство небесне, вічний покой помершому!” а сам по коням пігнав, щоб швидше одчот віддати хазяїну, та й до Марусі, і щоб вже не розлучать ся, аж до весіля.

ХІІ.

Так от-яке весіля знайшов Василю! А як побачив свою Марусю, замість, щоб на посаді сидить, лежить на лаві під церковним сукном, хоч і убрана і завітчана, та не до вінця з ним, а у яму від нього йти! Як се побачив, закричав жалібно, застогнав, поблід як смерть, та тут же і внав, мов неживий!...

На силу, та на превелику силу його відволодали. Вже й водою обмивали і трусили.. аж ось зирнув, повів кругом очима та й сказав тихисенько: „Марусю!.. Де моя Маруся?”

— І вже, сину, Маруся ні твоя, ні наша, божа! — став йому Наум казати. — Покинула нас! — Василю сидить, як окаменілий і не бачить і не чує нічого. От Наум подумав, бачить, що треба його розжалувати, щоб тільки він заплакав, то йому і легше буде; от і став до нього говорити. Та вже-ж як-то він жалібно говорив, що й подумати так не можна, як то він йому усе розказував: як його Маруся любила, як за ним убивала

ся, як занедужала і вмираючи, що йому наказувала... Василь сее слухавши, як заплаче.. зариде! Як кишить ся до неї... пршав, цілував її руки.. і не вимовить нічого, тільки: „Марусю... моя Марусю!” То покине її, плаче та вбіваєть ся, та вить до неї.. а народ таки увесь, та що-то, і малі діти так і голосють, дивлячись на нього і старих, що ошлакують і його, неначе мертвого.

От-так було усе до вечера. Народ помаленьку розійшовсь, і вже пічу Наум знемігнись зовсім, тропки задрімав. Прокниувсь, дивить ся, що Василь і не дума відйти від вмершої: стоїть біля неї на вколійшках, та знай руку її цілує, та щось і приговорює з горючими сльезами. От Наум йому і каже:

„Спочинь, сину, хоч трохи! Завтра тобі тяжкий день буде; збери ся з силою. Бачиш, і я. вже мені більш її жалко, та й я таки трохи задрімав, щоб хоч мало голубі легше було.”

— Вам її більше жаль? — каже Василь, — та як се можна і подумати? Я її любив у сто раз більше, чим ви!

„Вже сього не можна розіорати: ти кажеш, що ти більше. а я знаю, що я її отець. старий чоловік, і вже в мене дочки не буде; а ти собі як захочеш, дівку і завтра знайдеш...”

— Тату, тату! — жалібно сказав Василь. І вам не гріх так говорити... І у яку пору і у яким місци?.. — Далі подививсь на нього з грозою і з підлоба, таї став неначе не у своїому умі, сам собі розговорювати: „Іх правда... скоро посватаюсь.. таї ожешось... зійдетесь на весіля... та пезовить попа... а може.. дарма!”

Слухавши такої його речі, Наум дуже злякавсь, бо думав, чи нема у нього помислу, щоб — нехай Бог боронить — самому собі смерть заповідять: став його розважати і розказувати, якнй се смертельний гріх, щоб против божої волі смерть ськати, і що така душа

перощена від Бога у віки вічні; далі став його навчати, щоб моливсь Богу і щоб положивсь на милість його... і багато дечого йому доброго говорив, бо був дуже розумний, хоч і шістьма не вчивсь, а у бесіді частісінько і щип не знав, що против нього говорити, а дяк так і не схвачував ся з ним.

Василь на усі його речі стояв мовчки, часом усміхнеть ся, то насунить ся, то забормоче: „Молить ся? Молітесь ви!” А сам видно своє думав. Наум-же, говоривши йому довго, подумав: „Що йому тепер толкувати? Він і себе не тямив. Нехай на слободі приймуть за нього і розтолкую йому, щоб часом його думка не пропала.”

Як обвиділо трохи на дворі, зараз зібрали ся путлі люди у двір до Наума; розложили середу двора огонь; тільки стали поратись, поприставляли казанки, та горшки, і варють борщі, локшину, квасок, печене кришуть шматками; а там кутю у миску накладають, та ситою (вода з медом) розводять, горілку по флянкам розливають, миски лагодять, дошки кладуть і все готують, як треба, щоб і люде... а пообідати і старців божих нагодувати.

Став день, задзвонили у старший дзвін повагом, звичайно, як повалить народ — так відімо-невидімо! Що свої селяни, а то і з города понаходило і понаїзжало, та були такі й пані, щоб подивитись, як по старовині, що вже тепер виходить з моди, будуть дівку ховати.

Як передзвонили на збір, ось і несуть від церкви святий хрест і корогви, за ними марш, а там ідуть аж три попи і четвертий дякон, та усе у чорних ризах, а дяків так десятка з два. А за народом так на сплу протовпились до хати.

Наум бачивши, що вже усе готове, став одіпрати людей: кого дружком, кого у піддружі, кого у старости, жінок у свашки, і усе по двоє, дівочку у світилки, (мо-

лода дівчина, сестра або своячка молоді, що в часі шлюбу тримає запалену свічку, або — як було давнійше — меч зі свічкою), нарубків аж дванадцять у бояре, а молодого не треба було вибирати, бо Василь,, її посватаний жених, був тутечка.

От, як відібрав усіх, таї стар їм кланяється і просити : „Люде добрі, сусіди любезні! Панове старши, жіночки, пані-матки, і ви, парубоцтво чесне, і ти, дівча молоденька! Не зогнуцайтесь послухати мене старого, батька щасного!” (А сам так і рида). „Не привів мене Бог — воля його свята! — заміж дочку віддати і з вами, приятелями, хліба-соли розділити і повеселитись, а сподобив мене гриншого, віддати йому одну однієшню дочечку, чисту і непорочну, як голуба білого. Збираюєсь тепер поховати її дівованнячко, як закон велить і як її слава заслужила. Потрудітесь піти за нею у почоті, (похід весільний), проводіте її дівовання як вишнюю жинь, не у пову хату до милого мужа, а у сину земно і у темну домовину. Потїште своїм послухизнством і мене старика, батька скорбящего, що свою утробу...” Та хотів поклонитись, та аж впадо до землі і гірко-гірко заплакав, а увесь народ за ним.

Далі, уставши і віддохнувши каже: „А де стара мати? Нехай роздає подарки сватам, та поїзд знаряджа.” От покликали Настю, а замість її поставили другу жінку, щоб голосцла над покійною, та приговорювала, до якого часу треба.

Не сама виїшла Настя, а повели її до почоту, бо вже зовсім не здужала. За нею вишесли хлопці скриню з подарками і відчинили. От Настя зараз поклікала до себе дівчат таї каже: „Не порадувала ся моя душа, щоб побачити, як моя мила Марусенька, по вулонці ходячи, та збирала-б вас у дружечки на радість свою; а привів мене Господь самій, у старости, гіркими слізоньками обливаючись, просити, щоб ви проводили її ді-

вованячко до темної ями. Не довело ся мені чути ваших весільних пісеньок до моєї Марусі, а замість того побачу ваші елізоньки, що зо мною проливати-мете як заснівають її вішнюю пам'ять. Не погнівайте ся, що заміль весільних медяничків, або коровайних шишечок, дає вам мати пещасная, горкая, дає воскові свічечки. Засвігїте їх, проводіте мою Марусеньку і зідайте: як горять ваші свічечки, так гóрить моє серденько від журби великої, ховаючи бідним одну дочечку, утіху мою... а сама застаю ся при старості, як білпночка у полі. і елізоньками умиваючись." Тут їм і роздала тривенні свічечки і усе з зеленого воску. Далі достала той рушник: широкій, широкій та довгий, та що-то вже гарно вишиваний був! що мав ся підіелатись при рішці під поги молодих, таї повязала на хрест святій, великий, що по-переду носють.

А там перевязували дружка і підружого раз — рушниками довгими-довгими, з плеча аж до долівки, та усе повшивані заплотчю орлами та квіточками; а далі по другому на хрест білого полотна, довгі, так що аршинів по чотирі і усе поовшивані заснівками. Такими-ж рушниками попереязували і свашок, та ще їм і по квітці прикололи до очників. Старост теж попереязували по одному рушнику, по одному, та хорошому. Світлощі зробили меч, як-таки водить ся на весілі: панязали ласкавців, чорнобривців, васильків, і позолоченої позліткою калниці і свічечку якого воску засвітили: і меч обвязали і світлочку перевязали рушниками тож гарними і усе вишиваними. Боярам понашивали на шовковій квітці і праві руки перевязували платками, усе бавовняними, красними як один, і такими, що то три кони кождий. Ту хустку, тож бавовняну, що мало ся молодим руки під вінцем звязати, ту подала на срібний хрест, що піп у руках несе, а такі окремо кождому попови і дякови подали платки бумажні, сині, і

усякому дяку дали по хусточці. Кільким великий та хорошиий положили на кришу у труну, а коц важкий, з десенями, і по сьредній великий орел, так той послали на мари під труну і щоб усе не пішло на церков божу за душу помершої.

Далі Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: що дівоче, чи хусточку, чи-щонебудь, роздавала вбогим дівчатам, та сиротам, що її батька її матери, і що їм нігде узяти; а жіноче, то серпички, то очіпочки білі шькі, то платки на голову, що було наготовлено її дочечці, усе вбогим; так що яка то велика скриня була повніссенька, а тут тобі хоч би що зостало ся; усе пороздавала, і скриню відала на церков божу і подушки і рядна, усе позбувала за царство небесне Марусі і за душу свою і Наумову; а далі і каже перехрестившись: „Слава тобі, Господи, що було що роздавати за душу моєї милої Марузеньки і обділити добрих людей. На що мені тее придане її, коли я і її рішилась. А переглававши і каже: Де-ж наші ще молодий?

От його і привели до неї. Обняла вона його крішко: цілує, плаче і приговорює: „Зятчку мій милий!.. сичночку мій коханий!.. Як порох у оці, так ти мені зостав ся. Отсе твоя хусточка сватаная! Маруся без тебе усе її біля серця носила, а вмпраючи заповідала приченити її тобі, як будуть її ховати... Не забувай моєї Марусі і як вона тебе вірно любила!.. Не забувай нашої з батьком старости!... Не покинь нас. приглянь нас у немоцях! Нікому-ж нам буде і очей закрити і помянути нас!..

Василь, блідний-блідний як тая настояща смерть, волося йому розкудовчене, очи, мов у мертвого, дивлять ся і не бачуть нічого; руки неначе судороги покорчили, а сам як лист трусить ся, і не счув ся, як тую хустку йому почепили за пояс; на силу промовив до На

сті: „Матінко рідненька!...” Та більш нічого не зміг і сказати.

От причепивши хустку, Настя перехрестила його та й каже: „Бог тебе, мій синочку, сиротиночко, удобець без вітця, благословить і Мати його божа та усе добре, тільки не покидай нас!...” Сказавши сеє пішла голосити над дочкою.

От як зовсім управилась, попи почали правити, що треба. покропили домовину святою водою. бояре положили Марусю у труну, а дружечки поправили на ній коси та цвіточки, і на голову положили ще віночок (бо ще не була вінчана). що самі звязали, то з жовтих гвоздиків, та ромену, та з ріжних цвітків.

Сердешний Наум ледве ноги переставля, а ще таки хотів закон сповнити: підійшов до труни, перехрестив Марусю, і каже: „Поздоровляю тебе, Марусенько, на нове господарство.... Бог послав тобі сей дом; починай унім: нехай ні оден злий чоловік не поворушить твоїх кісточок ні руками, ні язиком; щоб так тихо як тепер лежиш, полежала до странного суду і з радістю устаєла з сям святим хрестом.”

Після сього бояре її понесли з хати труну, а Наум таки ще у слід, хоч гірко плаче, а ще таки поспікував ся сказати: „Прощай, Марусю, з мого дому! Не довго ти в мене гостила, та з тобою усегда радість була... Ти не вернеш ся во віки, і я радости не матиму тож во віки.

От і понесли: поперед усього хрест святий з корогами, далі криша з мар сукном мертвим покрита, несли чотпри хлопчики, як ангели, і в них хусточки. За тим криша з труни килимом покрита, а несуть її чотирь бояре; за ними попи з свічками і дякон з кадильцями а там дяки, та так перехороше та жалібно співають, що хоч не хоч, так заплачеш. От тут пішли дружечки по парці усі у світах і тільки самі чорні ленти покладені

па головах, без усякого паряду, і у кожної у руках зеле на свічечка пала. За дружечками йшла сама собі свитилочка з мечем; за нею свашки, далі дружко і піддружиї, а за ними вже несли труну на марах бояре; а Василь, як молодий, йшов з правого боку; на превелику силу йде і пеначе і не він; ні до чого йому діла нема, що йому скажуть, те й робить і туди йде, й очий не зведе з своєї Марусі. А вона, моя сердешна, лежить, моя голубочка, тым серпанком, що мав ся їй на весіле покривати, покрита уся, тільки лице не закрите; і здасть ся, що вона лежачи, з висока усюди погляда; та ще, як вона хороше вмерла, то так усмішечка у неї на виду зостала ся, і вона ніби усміхасть ся і потішасть ся, що її так хороше ховають.

Василь би то може-б і не зійшов би з місця, бо в нього і памяти не було, так його вели два старости у рушниках під руки.

За домовиною йшли, або вели сусіди і приятелі Наума і Настю, що так і розливають ся, як тая річка. А дзвони? так Господи, не перестають і усе дзвонять. А народу, народу! і за домовиною, і побіля домовини, по вулиці на переді і по воротам, і по плотам... що то і сказати не можна, скільки їх там було.

Поки донесли до церкви, то аж дванадцять разів застановляли ся читати евангелія і усякий раз підстиляли бумажний платок. Який ніч прочита, тому й платок.

Відслуживши у церкві службу Божу і похороми як слідує, понесли тим же чином і на кладовище. Як стали опускати труну у яму, то від Насті подали двадцять аршинів нероврізаних рушників, та на них і випустили до мовину.. і що то! Увесь народ так голосить! а Наум кинувсь на вколішки, підняв руки до горп, тай молить ся: „Господи праведний! Твоєю волею опротив я, старець немощний. Тіло моєї донечки віддаю матері нашій, зе

млі, а душу прийми у царство своє... і не остав мене ірішного!

Далі став читати Отче-наш, аж поки зовсім опустили дуну і попи молитвою занечатали яму. Тут Наум устав, узяв землі у жменю... трусень ся сердешний, та плаче, плаче! Кі дув землю і каже: „Дай пам, Господи, в однім царстві бути з нею! Прощай, Марусю, в останній раз! Нехай над тобою земля пером! Тож і Настя так зробила. Як-же прийшлоє Василю кидати, схватив землі у жменю, як заріда . затрусень ся, палці йому звело і руки не може розправити, щоб спшнути землю у яму... трас ся, трас ся, — так і внав нечувствений...

Тут увесь народ, кожний хоч по жміні, кидали землю у яму, щоб бути з нею в однім царстві, а далі бояре засипали лопатами і зовсім докінчали і верх вивели, і у головах поставили хрест високий та товстий і зеленою краскою обмальований...

• От і уся Марусі память!

Пришедши до дому, і попи, і увесь народ і трудящі, стали лагодити ся обідати: Настя перша кинулась: „Деж наш Василь? Нехай мій голубчик, мій жених-удовець, нехай сіда на посад сам собі.” Василя нема! Сюди туди, де Василь?... Нема нігде...

Шукали, шукали... нема! Та вже один старий розказував, що ще на кладвищі підняв його і трусив і водою бризжав і на превелику силу він очунав, і віддихнувши трохи, сказав, що піде проходитись. Чоловік пустив його і пішов до гурту, а де він дів ся, він не глядів.

Кинулись бояре, хто моторійший, шукать його; шукали і на кладвищі, і по бору і де-то-вже його не шу

кали... нема тай нема! Нічого робить, без його пообідали.

Після обід, як усі, дикуючи і Наума і Настю і поминаючи Марусю, порозіходились і як уже дома усе поприбрали, послав Наум у город до Василювого хазіяна, чи не там він? — Не було нема! Післав до родичів — не чули не бачили!

Справляли Наум і Настя внятть третини і девятина, і полусорочини, і сорочини, як треба по християнськи... І що то за обіди були? На усе село. Богато і старцем милостині подавали. Василя-ж не було тай не було! І слух об нім застав! Найбільше журилась за ним Наум, боячись, щоб він сам собі не занодіяв смерті. Сумуючи об сім, частенько плакав, а рано і вечір моливсь за нього Богу, щоб його хоронив і на розум навів, і привів би його до нього, щоб було кому їх доглядати.

Васе й год минув після Марусі. Старі відпомпнали її, як треба, і понам заплатили за сорокосуети, що наймали аж у трьох церквах, а у четвертім монастирі, і дякам за неалтир, що шість неділь, поки Марушина душа літала круг її гроба, читали над ним. Стара Настя журилась, пеначе сьогодні поховала дочку, а Наум усе тільки її розважа і каже: „Щож робити? Молись Богу! Перетерпимо тут, буде добре там! Його свята воля! От Василя мені жалчин, що — не дай Боже! — чи не пропав він з тілом і з душею!” А сам усім хазіяństwом розпоряжав, і усе дбав, а що зміг, то й сам робив не лінуючись. А що тільки збере хоч трехи чого, так і роздає бідним і неімущим. Усіх обділя.

Стане було Настя плакати: „Та чого ти так клопочеш? На що нам се? Чи воно є, чи нема, усе однаково. Наш вік — день!”

— Та хоч би й година, — каже Наум, — не собі я роблю, не для себе дбаю. Усе у руках Бога милосердного, усе його, а я тільки робітник його. Передаю че-

рез старців божих у його святі руки. Гріх лежучи хліб їсти: поки здужаю, повшиен і робити, і бідним подавати. Повелить іти до Маруєї, піду хвалючи Бога, а кому се зостанеть ся, той і спасної скаже, і відшомна нас, коли схоче, а не схоче — як хоче; я своє діло роблю, поки є сила.

Минув вже і другий год. На третьому прийшов до них чоловік з города, а він того літа ходив у Київ, тай каже: „Кланяв ся вам запі Василь.”

Наум так і скрикнув від радості! „Де ти його слухав?” Тай гукнув на Настю (бо вже собі на старости стала глухенька), щоб ішла ближше слухати про Василя. Зрадувала ся і Настя, бо й вона дуже жалкувала, що не було об ньому ніякої чутки: підеїла до того чоловіка і просила, щоб розказав, де він його бачив, і як йому поводити ся.

От чоловік і каже: „Бач з його у Києві і вже він не Василь, а... отець Венедик...”

„Як се так?” — закричали обое старі.

— А так, — каже чоловік, що він там пішов у ченці.

„У ченці?” — спазали внять собі, тай стали Богу молитись і дякувати, що довів його до спасеного путя.

— Він — у Печерькому монастиреви і вже дяконом, і при мені — такто розказував той чоловік — служив службу Богу. А як розпитав мене, що я з сих міст і вас знаю, так закликав до себе і казав: „Кланяй ся їм, я їх,” каже, „як отця і матір почитую, і що дня, як служу, то і їх і вмершу дочку їх на Божій службі поминую, і скільки Бог дасть віку прожити, що дня буду їх поминати. Через їх молитви Бог мене спас і вирвав з рук діавола; як вмерла Маруся, то я грішний біля неї залявсь самому собі смерть заподіяти; як поховали Марусю, я тихенько від них, щоб мене не спинили, пі-

шов світ за очима, узявши тільки у жменю землі з Марусиногo гроба, хоч з одною землею, що її покрива, у купі лежати. Як я йшов і куди я йшов через цілісенький день і ніч і впять день, — нічого не тямлю. Схаменув ся вже над річкою; стою на кручі, а якісь два ченці мене охрещують і окроплюють та говорюють мені премудрії речі. Довго того було, поки я у розум,” — каже Василь — прийшов, і за тим ті ченці привезли мене у Київ, у Печерський монастир. От мене тут прийняли і довго розважали, а далі, як прийшло від громади мое уволненіє, то й постригли у ченці, а за голос і дяконом настановили. Кланний ся-ж,” — каже, — „моїм родителям; от їм і прескура свята і нехай до мене придуть, коли ще проживу на світі, бо тільки моєї і думки, тільки і помишлення, щоо швидше у купі з Марусею.”

Узяв Наум проскуру, поцілував тай задумавсь, а далі й каже до Василя, неначе він тутечка перед ним стоїть: „Адже ти вже тепер отець Венедикт... ти служиш службу Божу... Чого-ж ти спотикаєш ся? Ей молись, щиро молись! Памятай, що у Отче-наші читаєш „Да будеть воля Твоя, ізбави нас од лукавого...”

На тим-же місті і у той же час обіцявсь Наум із старою у Київ їхати. Бог їх туди й приніс. Пішли по монастирям; зараз у Печерському спитали ся про дякона з таких і таких міст, про отця Венедикта. От їм чернець і каже: „І вже, помяніте його за впокой! Він і прийшов немощний, та таки себе не поберегав; не слухав нікого, шукав усякої болісти і заморив себе зовсім. Далі чах-чах, та от, неділь зо дві, як і помер. Та ще-таки він суєти не збавивсь: вмираючи, просив, яко мога, щоб йому у труну положили якоїсь землі, що у нього в платку була завязана, а платок шовковий, красний, хороший платок, просив положити його

му під голову. То як закон запряца монахови такї примхи, то його і не послухали.”

Тяжко здохнув Наум, далі дошукав ся його гроба, і пришедши з Настею, наняли тут по нїм шапахиду і у гриматку свою зашсали.

Довго, довго стояв Наум над гробом його! Далі здохнув, перехристивсь і каже: „Дай, Госноди милосердний, щоб ти там знайшов свою Марусю!.”

||

**Найновіші Книжки які можна набути
в Руській Книгарни в Вінніпегу.**

Найновіший і найпрактичніший

РУСЬКО - АНГЛІЙСЬКИЙ ЛИСТІВНИК

або підручник до писання листів в обох язиках: руським і англ.; в справах промислових, торговельних і т. п.

З залученем взірців різних урядових, письм, приписів почтових, правил етикету (товариських приписів) щоденного життя, контрактів, оголошень, векслів (нотів), правних приписів щодо видання векслів, приповідок і діалектів (наріччя руських) англійських і т. п.

Отсей підручник є призначений особливо до ужитку Українців в Канаді і Злуч. Державах північної Америки, застосований до потреб і умов їх життя. Того рода листівник є конечно потрібний для Українців в ко респонденції (писаню листів з Англіїцями і на відворот). Уложив М. Б. Ясенівський, 288 сторін. Ціна... 75ц

В твердій оправі. \$1.00

ЧИТАЙТЕ НОВУ ІСТОРИЧНУ КНИЖКУ
Ческий мученик ІВАН ГУС

Іван Гус у вязниці Констанції.

Його жите, наука і мученича смерть.

Наколи хочете знати хто був Іван Гус, що він учив і за що його спалили на стосі набудьте сю дорогоцінну книжку з якої довідаєте ся про його благородну душу і силу волі, якої не зломали кати аж до послідної хвилини його жита. Книжка має 10 розділів, 254 сторін 17 образків. В гарній твердій оправі. \$1.50
Величезний образ І. Гуса перед Консілом \$1.00

НОВА КНИЖКА.

Хочете одружити ся

Купіть собі гарний

Порадник для залюблених

або як писати листи любовні і поучене як поводитись в часі кохання, з додатком любовних віршів, промов та желань на шлюб. Ціна 35 ц.

Любовні картки з красними українськими любовними віршами, 12 штук 50 ц., 25 штук за \$1.00.

Промови і деклямації на хрестинах, заручинах і весілю. Ціна примірника 10ц

25 красних гумористичних Посткарт лише 25 ц.

12 чудесно викінчених Посткарт з дівчатами 50 ц.

Замовлення посылайте до: —

RUSKA KNYHARNIA

850 Main St.

Winnipeg, Man.

Гарна Історія о терпеливій Олені

Донці Антонія, Турецького цесаря з Константинополя, котра для урятування чесного вилекла ся двору і щастя і через 22 роки вандрувала по світі і переносила всякі невогоди і пужду . . 20ц

З Теренів Великих Воєн

і

Російська Революція

Збірка начерків із життя теперішнього війська і життя козаків; кровавих боїв пинішних днів і днів минувшани.

ХОЧЕТЕ ЗНАТИ

Причини і початки революції в Росії; Арештованя міністрів; як бувний цар Николой Романов зрештінув і як выпускали людий з в'язниць.

Не пожалуйте 50 цг., а ми вишлемо Вам сю велчезну книжку на 169 сторін з много образками.

Мандрівки та пригоди Шляхтича чванівського на полю і на морю. — Сю книжочку як зачете читати то не зможете її покинути поки не перечитаєте цілу, а що вже насмієте ся, то не можливо пером описати. Які то смішні пригоди він мав, що чогось недібного їм не читались в своїм житю. 118 сторін и оправі. — Ціна 50ц

Князь і Жебрак

Вже заголовок показує, що се є інтересна книжка переведена з англ. мови на українську. — Ціна 50ц

В неділю рано зіле копала.

Незвычайно інтересне і займаюче оповіданє. О. Кобляницька 75ц

Козацька Памста. — Оповіданє з козацької старовини. — Написав Ап. Чайковський. . . . . 30ц.

Дві Долі. — Повість Д. Мордовця. . . . . 35ц.

Українські Словарі, Товмачі і Підручники

Хто не вмє говорити, читати або писати по англійськи, а хотїв
би мати добру немєц до науки, нехай не жалєє пару центїв
і кушить собі

Великий Укр.-Англійський Тлумач

під заголовком

„ПРОВІДНИК“

або праитичний підручки до вивчення ся англійської мови в
короткім часі й без помочи учителя.

Провідник сей обнимає 272 сторін друку великого формату а
обнимає: руську і англійську писану і друковану азбуку, легку,
практичну граматику, розмови па всякі случаи, гарний і пов-
ний Англійсько-Руський і Русько-Англійський Словар, подїл ча-
су міри паги і т. д.

Нове поправлене одинокє виданє.

Цїна Провідника \$1.50, в полотняній оправі з золотими нити- скамн	\$2.00
Товариш Українсько-Англійський Тлумач до початкової науки англійської мови	60ц
Самоук до науки Української мови для Англійців (Self-Tangh- of Ukrainian Languages)	60ц.
Словарин поясненя чужих та не дуже зрозумїанх слїв	30ц.
Кишеньковий Словар Англійської і Української мови з регі- стром. — Цїна	1.50
Великий Українсько-Англійський Словар. — 1640 сторін, 70 сторін граматки з описанєм кожного виразу і вимови англій- ських слїв міцній оправі	\$2.00
Словар Чужих Слів. — Поверх 12,000 слїв чужого походження в Українській мові	\$2.00
Українсько-Англійський Листівник. — Підручник до писаня ли- ствів по українськи і англійськи. — Цїна	75ц.
В оправі	\$1.00

ПЕРШИЙ І ОДИНОКИЙ ТОГО РОДА
**УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ
СЛОВАРЕЦЬ**

Ще обнімає 1600 сторінок друку, з повною граматицею, азбукою друкованою і писаною, — і, — що найважливіше, — з високим англійським слів.

Це є перше таке видане в українській мові.

Словарець сей є конечно потрібний для кожного Українця. Видавництво не жаліє висипати суму гроша на те, щоби словар відповідав вимогам нашої суспільности. Щоби скоро знайти потрібне слово, на те є повзбучений реджістер так в українській як і англійській часті. Ціна його є \$2.00

Пішіть по каталогі книжок і музичних інструментів:

Ruska Knyharnia

848-850 Main St.

Winnipeg, Man.

Кожний Українець повинен читати

ПРО СТАРІ ЧАСИ НА УКРАЇНІ. Михайло Грушевський.
Знаменито і приступно написана коротка історія України. На-
писан її найбільший український історик, мученик за укр.
справу, бувший професор львівського університету Михайло
Грушевський. В книжочці є 38 образів і мапа України. 144
сторін друку. — Ціна 40ц

ОБРАЗКИ З ГРОМАДЯНСЬКОГО І ПИСЬМЕНСЬКОГО

РОЗВИТКУ УКРАЇНЦІВ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ - РУСИ.

Написав Олександр Баранський

Географія України в книжочці з 41 образками. Кожний садо-
вий Українець повинен знати за свій край. — Ціна..... 40ц

ПЕТРІЙ Й ДОВБУШУКИ.

Повість у двох частях. — Написав Іван Франко.
Представляти, хто був Іван Франко не потрібно. Імя його знає
нині кожда українська дитина, так само як імя Тараса Шевчен-
ка. Се два імена, що займають в українській літературі перші
місця. »Петрій й Довбушки« є одним з перших більших творів
Франка. У пізніших роках Франко переглянув і поправав сей
таір. Хто лише читає »Петрій й Довбушки«, не міг ними налю-
бувати ся. — Ціна 80ц

У гарній полотняній управі 1.10

БІЛЯ МАШИНИ.

Оповіданє Володимира Винниченка.

Володимир Винниченко є найталановитіший український пись-
менник нинішнього часу, один з величів літературного світа. В
оповіданю »Біля Машинок« представляє аін один день з життя ро-
бітників коло молотівні на Україні. — Ціна 10ц

„КОБЗАР“ Т. Г. Шевченка

Наказом Руської Книгарні вийшов КОБЗАР, передрука видання Тов. Пресити у Львові.

»КОБЗАР« Т. Г. Шевченка. — Вага Шевченка і в історії українського і в історії загально людської думки безмірно велика. Він перший поставив українське письменство в рівень з письменством других народів і звернув на нього увагу всего культурного світа; а виступивши борцем за права і волю пригнобленого люду, за правду і справедливість він своєю поезією прислужив ся і загально людському поступові. Вплив поезії Шевченка помітити можна і в чужих письменствах, а в своєму рідному він сплюдив цілу школу письменників.

»Кобзар«. — 560 сторін в 53 гарних образках і портретом Т. Г. Шевченка в двох томах..... \$1.50
в гарній оправі..... \$2.00

Ілюстрована Шевченківська Бібліотека у 24-ох Книжках.

Хто любить поезії нашого великого поета Т. Г. Шевченка, нехай купить собі всі 24 тих гарних книжок за такі гроші а не пожалує. — Ціна..... \$1.50

1. Причина. — 3 2-ма малюнками і портретом
2. Катерина. — 3 3-ма малюнками і портретом.
3. Тополя. — 3 1-м малюнком і портретом.
4. Гайдамани. — 3 15-ма малюнками і портретом.
5. Черниця Марія. — 3 1-м малюнком і портретом.
6. Утоплена. — 3 1-м малюнком і портретом.
7. Гамалія. — 3 1-м малюнком і портретом.
8. Сова. — 3 1-м малюнком і портретом.
9. Єрети або Іван Гус. — 3 1-м малюнком і портретом.
10. Невольни. — 3 2-ма малюнками і портретом.
11. Наймична. — 3 2-ма малюнками і портретом.
12. Відьма. — 3 1-м малюнком і портретом.
13. Княжна. — 3 1-м малюнком і портретом.
14. Москалева ириница. — 3 1-м малюнком і портретом.
15. Варіан. — 3 1-м малюнком і портретом.
16. Татарівна. — 3 1-м малюнком і портретом.
17. Марина. — 3 1-м малюнком і портретом.
18. Сотнин. — 3 1-м малюнком і портретом.
19. Петрусь. — 3 1-м малюнком і портретом.
20. Тарасова ніч. — Іван Підкова. — Перебендя. — 3 2-ма малюнками і портретом.
21. Русалка. — Як би тоб і до вело ся. — 3 2. мал. і портр.
22. Назар Стодоля. — 3 2-ма малюнками і портретом.
23. Збірник дрібних віршів. — 3 7. малюнками і портретом.
24. Збірник дрібних віршів, про Україну та неозцтво. — 3 4-ма малюнками і портретом.

Ціна всіх 24-ох книжок лише..... \$1.50
Портрети Т. Шевченка по..... 25ц., 50ц., і по \$1.00
Візд Богдана Хмельницького до Києва..... \$1.00

1890

Green ... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Каталог Шевченківської бібліотеки.

1. Причини. 3 2 малюнки і портрет.	14. Миколаєва криниця. 3 1 малюнок і портр.
2. Катерина. 3 1 малюнок і портрет.	15. Варшав. 3 1 малюнок і портрет.
3. Топо. 3 1 малюнок і портрет.	16. Титарівна. 3 1 малюнок і портрет.
4. Гайдамаки. 3 15 малюнк. і портрет.	17. Марія. 3 1 малюнок і портрет.
5. Черниця Марія. 3 1 малюнок і портрет.	18. Сотник. 3 1 малюнок і портрет.
6. Ув'язнен. 3 1 малюнок і портрет.	19. Петроусь. 3 1 малюнок і портрет.
7. Ганця. 3 1 малюнок і портрет.	20. Тарасова ніч. — Іван Шкочов. — Переміна. 3 2 малюнк. і портр.
8. Олександр або Іван Гус. 3 1 малюнок і портр.	21. Русалка. — Як би тобі довело ся. 3 2 малюнк. і портрет.
9. Наводник. 3 2 малюнк. і портрет.	22. Назар. 3 2 малюнк. і портрет.
10. Наймити. 3 3 малюнк. і портрет.	23. Збірник дрібних вірш. 3 7 малюнк. і портр.
11. Відва. 3 1 малюнок і портрет.	24. Збірник дрібних віршів про Україну та її долю. 3 1 малюнок і портрет.
12. К. 3 1 малюнок і портрет.	
13. К. 3 1 малюнок і портрет.	
- За всі разом 0

Кобзар Т. Шевченка з образками.

Повний текст, з 53 художніми малюнками, поперх 500 сторін. Ціна \$1.50, в оправі \$2.00

Ruska Knyharnia
850 Main St., Winnipeg

